

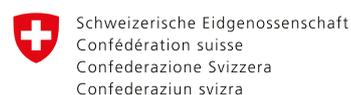
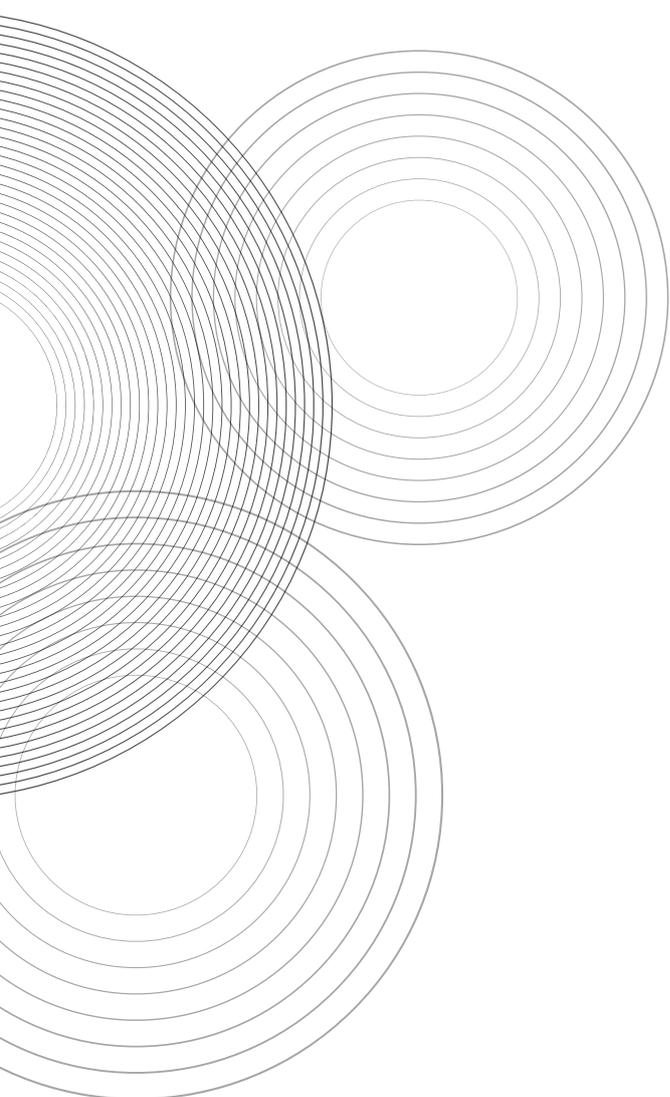
РОЗЧИЩАЮЧИ ШЛЯХ УПЕРЕД: ЖІНКИ, МИР І БЕЗПЕКА У ПРОТИМІННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

ПОДЯКИ

Це дослідження стало можливим завдяки щедрій фінансовій підтримці урядів Канади, Німеччини, Швеції та Швейцарії. Висловлені тут погляди, результати та висновки належать авторам та не обов'язково відображають позицію цих урядів. Женевський міжнародний центр гуманітарного розмінування (GICHD) висловлює подяку Теї Роджерс (Teia Rogers) та Катерині Цибенко за їхню підтримку та внесок, які були незамінними для проведення цього дослідження. GICHD також щиро дякує різним зацікавленим сторонам в Україні, які долучилися до цього дослідження, і чий експертні висновки допомогли сформувати цей аналіз і рекомендації. Це дослідження підготували Джин Мунро (Jean Munro) та Ебігейл Джонс (Abigail Jones), співробітники GICHD. Зміст і термінологія цієї публікації, її подання та використані в ній найменування не означають висловлення з боку GICHD будь-якої позиції, що суперечила б принципам міжнародного права або національному законодавству України. Усю відповідальність за зміст несе виключно GICHD.

Обкладинка. Курс нетехнічного обстеження GICHD, вересень 2025 року © Василь Штефаняк

ЗМІСТ

ПОДЯКИ	2
РЕЗЮМЕ	4
ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ	4
МЕТА І МЕТОДИКА	5
АНАЛІТИЧНА СТРУКТУРА ДОСЛІДЖЕННЯ	5
МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ	6
КОНТЕКСТ	7
СТРАТЕГІЧНИЙ ПРІОРИТЕТ «ЖІНКИ, МИР І БЕЗПЕКА» (ЖМБ)	7
ЖІНКИ, МИР І БЕЗПЕКА В УКРАЇНІ	7
РОЗДІЛ 1. ПОТОЧНА СИТУАЦІЯ	8
УЧАСТЬ	8
ЗАХИСТ	8
ПРОФІЛАКТИКА	10
ДОПОМОГА ТА ВІДНОВЛЕННЯ	10
РОЗДІЛ 2. СПРИЯТЛИВІ ЧИННИКИ	12
МИР, БЕЗПЕКА ТА СТАБІЛЬНІСТЬ	12
ДЕМОКРАТИЧНЕ ВРЯДУВАННЯ ТА ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА	12
НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ОСНОВИ ПОЛІТИКИ	13
ПІДТРИМКА З БОКУ КЕРІВНИЦТВА ТА СПРОМОЖНІСТЬ ІНСТИТУТІВ	14
ГРОМАДСЬКА ОБІЗНАНІСТЬ ТА СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ НОРМИ	15
РОЗШИРЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ І СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ	15
УЧАСТЬ МІСЦЕВОГО НАСЕЛЕННЯ ТА ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАД	16
РОЗДІЛ 3. БАР'ЄРИ	17
МИР, БЕЗПЕКА ТА СТАБІЛЬНІСТЬ	17
ДЕМОКРАТИЧНЕ ВРЯДУВАННЯ ТА ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА	17
НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ОСНОВИ ПОЛІТИКИ	18
ПІДТРИМКА З БОКУ КЕРІВНИЦТВА ТА СПРОМОЖНІСТЬ ІНСТИТУТІВ	18
ГРОМАДСЬКА ОБІЗНАНІСТЬ ТА СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ НОРМИ	19
РОЗШИРЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ І СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ	19
УЧАСТЬ МІСЦЕВОГО НАСЕЛЕННЯ ТА ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАД	20
ВИСНОВОК	21
РЕКОМЕНДАЦІЇ	22
КІНЦЕВІ ВИНОСКИ	26

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

IMSMA	Система управління інформацією у протимінній діяльності	НПД	Національний план дій виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325
ВНП	вибухонебезпечні предмети	ОЗІ	особи з інвалідністю
ДДСВІ	дані дезагреговані за статтю, віком та інвалідністю	ОПЖ	організація за права жінок
ЖМБ	Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир і безпека»	ППСП	психіатрична та психосоціальна підтримка
ІРВНП	інформування про ризики, пов'язані з вибухонебезпечними предметами	НЗОС	насильство за ознакою статі
		СЕНД	сексуальна експлуатація, насильство та домагання
		ШІ	штучний інтелект

РЕЗЮМЕ

Протимінна діяльність полягає не лише у видаленні вибухонебезпечних предметів (ВНП), а й у відновленні фундаментальних прав людини, зокрема права на життя та безпеку, свободу пересування, доступ до землі та засобів до існування, а також повноцінну участь у житті громади та суспільства. Інтеграція принципів «Жінки, мир і безпека» (ЖМБ) у протимінну діяльність сприяє подоланню структурних нерівностей, зміцненню стійкості та закладенню підґрунтя для інклюзивного та стійкого миру.¹

Це перше комплексне дослідження того, як український сектор протимінної діяльності інтегрує принципи «Жінки, мир і безпека» в умовах триваючого збройного конфлікту, і як протимінна діяльність сприяє просуванню стратегічного пріоритету «Жінки, мир і безпека» в Україні. Отримані докази підтверджують, що протимінна діяльність України сприяє просуванню стратегічного пріоритету «Жінки, мир і безпека» за всіма чотирма його основоположними елементами: участь – жінки на сьогодні становлять майже третину робочої сили та дедалі частіше беруть на себе керівні ролі; захист – завдяки цільовому інформуванню про ризики, пов'язані з вибухонебезпечними предметами, проведенню розмінування з метою зменшення гендерно зумовлених ризиків, пов'язаних з ВНП, а також застосуванню механізмів захисту від сексуального та гендерно зумовленого насильства; профілактика – шляхом використання моделей пріоритизації за даними на основі штучного інтелекту, що сприяють справедливому зменшенню ризику; допомога та відновлення – шляхом відновлення засобів до існування та мобільності, особливо для жінок, які беруть на себе нові економічні ролі.

Цей прогрес підкріплюється твердими національними зобов'язаннями у сфері гендерної рівності та соціальної інклюзії. Ратифікація Конвенції Ради Європи про запобігання насильству проти жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція), Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН «Жінки, мир і безпека» (2022–2025 роки) та Національна стратегія протимінної діяльності на період

до 2033 року (надалі – Національна стратегія протимінної діяльності) формують послідовну політичну основу, яка поєднує принципи ЖМБ з протимінною діяльністю. Доповнювальне національне законодавство, узгоджене з Конвенцією про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенцією про права осіб з інвалідністю тощо, закладає міцну основу для правозахисних інклюзивних підходів у протимінній діяльності. Зовнішньополітичні пріоритети донорів додатково стимулюють впровадження інклюзивних програм, а громадські кампанії та помітні жіночі приклади для наслідування допомагають зрушувати соціальні норми. На інституційному рівні інклюзивні трудові практики – як-от рівна оплата праці за працю рівної цінності, відпустки для догляду за дітьми, ергономічно адаптовані засоби індивідуального захисту та менторство – сприяють утриманню на робочому місці та професійному розвитку жінок, усуваючи структурні бар'єри.

Попри ці досягнення, структурні та контекстні проблеми досі існують. Триваюча війна, вимушене переміщення та травматичний досвід обмежують участь і посилюють прояви нерівності. Жінки досі недостатньо представлені на керівних позиціях у структурах протимінної діяльності, а організації за права жінок – життєво важливі партнери у питаннях залучення громад та допомоги постраждалим особам – працюють з обмеженням і короткостроковим фінансуванням. Розбіжності у політиках між концепціями ЖМБ та протимінної діяльності утруднюють стратегічну координацію діяльності, а застаріле трудове законодавство та законодавство щодо осіб з інвалідністю продовжує певною мірою обмежувати участь жінок. Також повідомляється, що системи захисту та маршрути направлення постраждалих осіб по допомогу застосовуються нерівномірно, у результаті чого частина персоналу залишається без систематичного захисту.

З дослідження випливає висновок, що подальша систематична інтеграція принципів ЖМБ у протимінну діяльність надасть Україні можливість перетворити протимінну діяльність на фундамент інклюзивного відновлення та розбудови миру.

МЕТА І МЕТОДИКА

У цьому дослідженні вивчається інтеграція стратегічного пріоритету «Жінки, мир і безпека» (ЖМБ) у секторі протимінної діяльності в Україні. Дослідження базувалося на таких запитаннях:

1. Як принципи ЖМБ відображаються в протимінній діяльності України?
2. Які є докази того, що протимінна діяльність сприяє реалізації чотирьох основоположних елементів ЖМБ?
3. Які чинники сприяють або перешкоджають успішній інтеграції, і як їх можна подолати?

АНАЛІТИЧНА СТРУКТУРА ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні застосовується аналітична структура, орієнтована на конкретний контекст і розроблена для оцінювання інтеграції принципів ЖМБ у всіх аспектах протимінної діяльності. Нижче наведено сім вимірів, які в сукупності дають змогу оцінити, як соціальні, інституційні та структурні прояви нерівності сприяють або заважають реалізації основоположних елементів ЖМБ у секторі протимінної діяльності України:

Мир, безпека та стабільність	Вивчаються загальні реалії безпеки та збройного конфлікту. Оцінюється, як стабільність, процеси розбудови миру та ситуація з безпекою впливають на інтеграцію принципів ЖМБ у протимінну діяльність.
Демократичне врядування та верховенство права	Аналізується міцність демократичних інститутів та верховенство права як умови, що забезпечують можливість інклюзивної протимінної діяльності. Вивчається, як впливають прозорість, захист прав людини та громадянські свободи на практичне застосування принципів ЖМБ: сприяють йому чи, навпаки, перешкоджають.
Національне законодавство та основи політики	Оцінюється, наскільки національне законодавство та основи політики сприяють або перешкоджають рівності та недопущенню дискримінації, а також наскільки дієво ці зобов'язання реалізуються у протимінній діяльності.
Підтримка з боку керівництва та спроможність інститутів	Досліджуються підтримка з боку керівництва та спроможність інститутів, необхідні для реалізації інклюзивної протимінної діяльності. Оцінюється, чи мають державні установи та оператори кваліфіковані кадри, структури та фінансові ресурси, необхідні для інтеграції принципів ЖМБ.
Громадська обізнаність та соціально-культурні норми	Вивчаються соціально-культурні норми, які формують методи та поведінку у сфері протимінної діяльності. Аналізується, як патріархальні системи та культурні очікування можуть посилювати виключення, а громадська обізнаність і комунікаційні кампанії можуть руйнувати стереотипи.
Розширення економічних можливостей і соціальний захист	Оцінюються ініціативи, що сприяють прийняттю на роботу, утриманню на робочому місці та професійному зростанню жінок у протимінній діяльності. Досліджується, як справедливі трудові політики, цільове навчання, менторство та механізми соціального захисту допомагають реалізувати наміри стосовно ЖМБ на практиці.
Участь місцевого населення та залучення громад	Вивчається обсяг і якість участі постраждалого населення, зокрема маргіналізованих жінок та дівчат, у процесах протимінної діяльності.

У рамках аналізу для кожного виміру визначаються ключові чинники, що сприяють або перешкоджають інтеграції, практичні вихідні точки та рекомендації щодо посилення інклюзивності у всіх аспектах протимінної діяльності.

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження виконувалося за методикою якісного аналізу, що поєднувала в собі огляд літератури, інтерв'ю з зацікавленими сторонами та спільну перевірку результатів з залученням учасників для забезпечення як аналітичної глибини, так і відчуття причетності зацікавлених сторін.

Огляд літератури: підґрунтям для оцінювання того, як принципи ЖМБ відображаються в протимінній діяльності України, став комплексний аналіз національної законодавчої бази, основ політики та Національних стандартів протимінної діяльності. Цей аналіз було доповнено аналізом звітів органів ООН, міжнародних і національних неурядових організацій та організацій громадянського суспільства, а також кількісними даними з порталу «Система управління інформацією у протимінній діяльності» (IMSMA).

Зустріч зацікавлених сторін: 4 листопада 2024 року GICHД організував зустріч зацікавлених сторін з метою представлення цілей дослідження та спільної розробки його аналітичної структури. Під час цього засідання учасники спільно визначили сім вимірів, які сприяють або перешкоджають застосуванню людино-орієнтованих правозахисних підходів у секторі протимінної діяльності. Ці виміри було покладено в основу аналітичної структури дослідження. На зустрічі були присутні 9 представників державних установ, 14 представників сертифікованих операторів, 4 представники міжнародних організацій або організацій ООН та 1 донор.

Інтерв'ю з зацікавленими сторонами: 4–8 листопада 2024 року в Києві та 11 листопада – 13 грудня 2024 року в режимі онлайн GICHД провів 17 напівструктурованих інтерв'ю. Серед учасників було п'ять представників державних органів, сім представників сертифікованих операторів, три представники міжнародних організацій або організацій ООН, один представник організації громадянського суспільства та один донор. У цих інтерв'ю досліджувалися спроможності інститутів, методи діяльності та узгодженість політик з погляду просування людино-орієнтованих правозахисних підходів у протимінній діяльності. З метою захисту конфіденційності до цього звіту не включено жодні дані, за якими можна було б ідентифікувати особу.

Семинар з перевірки результатів дослідження: 18–19 лютого 2025 року GICHД і Міністерство економіки, довілля та сільського господарства України спільно організували семінар з перевірки результатів дослідження. Цей семінар слугував платформою для розгляду та підтвердження висновків дослідження й уточнення рекомендацій шляхом колективного обговорення. У семінарі взяли участь 18 представників державних органів, 14 представників національних сертифікованих операторів, 6 представників міжнародних організацій або організацій ООН, 1 представник організації громадянського суспільства та 2 представники донорів.

Узагальнення: завдяки такому змішаному методологічному підходу – тобто підходу, який поєднує в собі огляд літератури, консультації з зацікавленими сторонами та спільну перевірку результатів з залученням учасників, – результат дослідження відображає як емпіричні дані, так і національні перспективи.

КОНТЕКСТ

СТРАТЕГІЧНИЙ ПРІОРИТЕТ «ЖІНКИ, МИР І БЕЗПЕКА» (ЖМБ)

Стратегічний пріоритет «Жінки, мир і безпека» надає всесвітньо визнану концептуальну базу для просування гендерної рівності та соціальної інклюзії у питаннях запобігання конфліктам, їх врегулювання та відновлення після них. Він передбачає повну, рівноправну та змістовну участь жінок у процесах забезпечення миру та безпеки, визнаючи, що їхнє залучення є життєво важливим для досягнення стійкого та інклюзивного миру.² З моменту ухвалення Резолюції Ради Безпеки ООН (UNSCR) 1325 було ухвалено ще 10 додаткових резолюцій, які розширили та зміцнили цей стратегічний пріоритет, структурований у вигляді чотирьох взаємопов'язаних основоположних елементів: участь, захист, профілактика і допомога та відновлення.³

Участь зосереджується на забезпеченні повного та змістовного залучення жінок до прийняття рішень щодо миру та безпеки.

Захист має на меті забезпечити дотримання прав та безпеку жінок і дівчат на територіях, які постраждали від збройного конфлікту.

Профілактика полягає в усуненні першопричин збройних конфліктів і сприяє структурним змінам.

Допомога та відновлення забезпечують включення жінок та дівчат у процеси відновлення, реабілітації та відбудови.

Важливо, що в оригінальному тексті Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 прямо згадується сектор протимінної діяльності: «Наголошуючи на необхідності того, щоб усі сторони забезпечили врахування особливих потреб жінок і дівчат у програмах розмінування та підвищення інформованості про міни».⁴ Це раннє визнання позиціює протимінну діяльність як інструмент зменшення ризику і водночас як механізм для досягнення цілей у сфері гендерної рівності та розбудови миру. Однак попередні дослідження як GICHD, так і Інституту ООН з дослідження проблем роззброєння показують, що, незважаючи на це визнання, практичні зв'язки між ЖМБ та протимінною діяльністю залишаються недостатньо дослідженими та впроваджуються непослідовно.⁵

Протягом останніх двох десятиліть багато країн, що постраждали від збройних конфліктів, та країн-донорів розробили Національні плани дій (НПД) з питань ЖМБ для адаптації цих принципів до місцевої специфіки та їх реалізації.⁶ Деякі НПД містять зобов'язання щодо роззброєння та протимінної діяльності, і це формує пріоритети у фінансуванні та програмні очікування.⁷ Однак, незважаючи на ці політичні досягнення, практичне

застосування принципів ЖМБ у протимінній діяльності часто є непослідовним, розглядається як другорядне або як формальне дотримання вимог, а не як стратегічна складова.⁸

ЖІНКИ, МИР І БЕЗПЕКА В УКРАЇНІ

НПД України з питань ЖМБ на термін (2020-2025), ухвалений в умовах воєнного стану, демонструє незмінний намір уряду просувати гендерну рівність як національний пріоритет у сфері миру та безпеки.⁹ НПД з питань ЖМБ встановлює п'ять стратегічних цілей: посилення участі жінок у процесах прийняття рішень та мирного врегулювання; формування стійкості до загроз безпеці та ризиків, пов'язаних зі збройним конфліктом; сприяння відновленню після збройного конфлікту та здійсненню правосуддя у перехідний період; запобігання і протидія гендерно зумовленому насильству та сексуальному насильству, пов'язаному зі збройним конфліктом; посилення інституційної спроможності зацікавлених сторін, відповідальних за впровадження принципів ЖМБ.¹⁰

Моніторинг за реалізацією цього плану здійснює Урядова уповноважена з питань гендерної політики під керівництвом Кабінету Міністрів України.¹¹ НПД з питань ЖМБ (2022–2025) розподіляє відповідальність між міністерствами та зобов'язує обласні державні адміністрації розробляти узгоджені місцеві плани дій, закріплюючи децентралізовану модель практичної реалізації зобов'язань у сфері ЖМБ.¹² НПД з питань ЖМБ був розроблений у рамках багатостороннього процесу, що координувався Урядовою уповноваженою, за активної участі організацій із захисту прав жінок, мереж громадянського суспільства та міжнародних партнерів.¹³ Чинний НПД з питань ЖМБ робить акцент на гендерних¹⁴ аспектах, створюючи таким чином концептуальні вихідні точки для інтеграції протимінної діяльності, що є основним предметом цього дослідження.

Таким чином, майбутній НПД з питань ЖМБ на 2026–2030 роки є важливою можливістю формалізувати ці зв'язки. Проєкт «Стратегічної цілі 2» впроваджує гендерно чутливу систему для виявлення загроз безпеці та реагування на них, а проєкт «Операційні цілі 2.2» інтегрує гендерно чутливі підходи у процеси оцінювання ризиків, планування, реалізації та моніторингу протимінної діяльності. Проєкти завдань зосереджені на зміцненні інституційної спроможності, закладанні принципів гендерної та соціальної інклюзії у планування протимінної діяльності, а також на розвитку – особливо серед жінок – навичок розпізнавання та реагування на ризики, пов'язані з вибухонебезпечними предметами, та на більш загальні загрози безпеці.¹⁵ Варто зазначити, що проєкт НПД також посилює роль Ініціативної групи з гендерних питань у протимінній діяльності, яка буде формалізована як міжвідомча робоча група.

РОЗДІЛ 1. ПОТОЧНА СИТУАЦІЯ

У цьому розділі вивчається поточна ситуація з інтеграцією стратегічного пріоритету «Жінки, мир і безпека» (ЖМБ) в протимінну діяльність України та надаються докази того, як протимінна діяльність сприяє розвитку кожного з основоположних елементів ЖМБ: участі, захисту, профілактики та допомоги та відновлення.

УЧАСТЬ

У протимінній діяльності участь – це, зокрема, підвищення рівня професійної залученості жінок на операційних і керівних посадах, забезпечення їх включення до процесів формування політики та багатосторонніх форумів, а також посилення їх участі на рівні громад.¹⁶

Жінки на керівних посадах

Представленість жінок і їхня спроможність діяти на керівних посадах є ключовими для посилення участі як основоположного елемента ЖМБ, оскільки саме це забезпечує їхню повноцінну та змістовну залученість до прийняття рішень у сфері миру та безпеки. Огляд літератури та результати інтерв'ю засвідчили, що в Україні жінки на сьогодні обіймають високі посади у низці державних установ та сертифікованих операторів протимінної діяльності.¹⁷ Дані за 2025 рік свідчать, що жінки становлять 26 відсотка всіх керівників у секторі протимінної діяльності. Хоча це вказує на певний рівень гендерної різноманітності в керівництві, цей показник слід розглядати в контексті загальної участі жінок у секторі. Керівні посади загалом становлять 15 відсотка усіх посад у секторі. Відтак, попри те, що жінки складають приблизно чверть керівників, частка жінок на керівних посадах відносно загальної кількості жінок, зайнятих у секторі, практично відповідає загальній частці керівних посад.

Дані інтерв'ю свідчать про те, що зі зростанням кількості жінок на керівних позиціях вони дедалі активніше долучаються до ключових координаційних і політичних платформ, як-от Кластер протимінної діяльності України. Жінки також усе частіше представляють українські організації на провідних міжнародних заходах – зокрема, на Міжнародній зустрічі національних директорів з протимінної діяльності та радників ООН і на Конференції з питань відновлення України посилюючи видимість і вплив жінок як у національному, так і в глобальному політичному діалозі.

Жінки на операційних посадах

За даними початкового дослідження Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України (Мінекономіки) за 2024 рік, 29% робочої сили у протимінній діяльності становлять жінки, з яких приблизно дві третини (22%) виконують операційні функції, як-от розмінування, обстеження територій та інформування про ризики

вибухонебезпечних предметів (ІРВНП). Ця цифра контрастує з загальною часткою жінок на національному ринку праці (48%)¹⁸ та у Збройних Силах України приблизно 8%¹⁹ станом на 2024 рік, що свідчить як про досягнутий прогрес, так і про нерівну представленість чоловіків та жінок у секторах, пов'язаних із безпекою. Загальний рівень представленості жінок у протимінній діяльності в Україні майже дорівнює середньому світовому показнику (30%), зафіксованому Канадською організацією з протимінної діяльності (Mines Action Canada), хоча жінки все ще дещо недостатньо представлені у польових операціях порівняно зі світовою опорною позначкою у 29%.²⁰ Крім того, дослідження Консультативної групи з питань мін (MAG) в Україні показує, що рівень гендерної представленості різниться залежно від типу установи: приватні компанії в цьому секторі наймають значно менше жінок, у той час як міжнародні оператори зазвичай демонструють більшу представленість жінок.²¹

Участь жінок та дівчат на рівні громад

У всіх аспектах протимінної діяльності в Україні спостерігається все більша участь жінок і залучення громад. Дані порталу «Система управління інформацією у протимінній діяльності» (IMSMA) показують, що більшість отримувачів ІРВНП становлять жінки та дівчата (31% жінок та 26% дівчат), що свідчить про розширення просвітницької діяльності, націленої на жінок та дівчат.²² Однак ця закономірність породжує важливі питання про те, чи правильно обирається цільова аудиторія для програм ІРВНП, адже безпосередніми жертвами нещасних випадків та інцидентів з вибухонебезпечними предметами (ВНП) досі найчастіше стають чоловіки та хлопці.

Інтерв'ю показали, що гендерно змішані команди з обстеження територій та ІРВНП стали стандартною практикою, а це означає кращий доступ, комунікацію та рівень довіри у сільських і прифронтових громадах.²³ Розширюються партнерства з організаціями за права жінок (ОПЖ), що посилює участь місцевого населення і забезпечує врахування різноманітних потреб жінок і дівчат у постраждалих громадах під час діяльності з обстеження територій, розмінування та ІРВНП.²⁴ Усі ці зміни демонструють поступовий, але відчутний прогрес у напрямку більш інклюзивної, громадо-орієнтованої протимінної діяльності в Україні.

ЗАХИСТ

У протимінній діяльності захист – це зменшення безпосередньої загрози від ВНП, реалізація надійних механізмів убезпечення й турботи для запобігання насильства за ознакою статі (НЗОС) і завданню шкоди в інших формах, а також дотримання соціально-економічних прав жінок.²⁵

Зменшення безпосередньої загрози від вибухонебезпечних предметів

Забруднення вибухонебезпечними предметами залишається однією з найсерйозніших проблем захисту в Україні. За даними IMSMA, по всій країні зареєстровано понад 3 907 небезпечних територій загальною площею понад 420 860 228 м².²⁶ Масове поширення ВВП створює постійну загрозу для цивільного населення й ускладнює доступ до домівок, сільськогосподарських земель та засобів життєзабезпечення, а отже, підриває право на безпеку та захист, створює атмосферу страху, штовхає до вимушеного переміщення і робить постраждали громади вразливими.²⁷

Станом на серпень 2025 року в системі IMSMA було зареєстровано 1 277 постраждалих від ВВП у результаті 897 інцидентів, пов'язаних з ВВП. З цих постраждалих 80% – чоловіки, 9% – жінки, 9% – хлопці, 3% — дівчата.²⁸ Аналіз даних підтверджує, що чоловіки ризикують більше, ніж жінки, великою мірою через те, що вони зайняті у професіях і заробляють на існування видами діяльності, що пов'язані з роботою на забруднених територіях, як-от сільське господарство, будівництво та відновлювальні роботи.²⁹ За останніми дослідженнями, кожен четвертий українець (25%) вважає, що він перебуває в зоні високого ризику ураження ВВП; на півдні країни цей показник зростає до 30%, а на сході – до 28%. Крім того, 13% респондентів особисто стикалися з вибуховими пристроями, а 9% відвідували або потрапляли на заміновані території у 2024 році або пізніше.³⁰ Ці дані підкреслюють масштаб загрози та нагальну потребу у знешкодженні ВВП і розширенні цільових програм ІРВВП – особливо для тих, хто постійно наражається на небезпеку з огляду на свої засоби до існування або повсякденні заняття.

Важливу роль у прогнозуванні та зменшенні різноманітних загроз для безпеки цивільного населення відіграє усталена система цивільного захисту та готовності України (Єдина державна система цивільного захисту – ЄДСЦЗ). Структури ЄДСЦЗ повинні постійно адаптувати плани реагування на надзвичайні ситуації до мінливої обстановки.³¹ У цій системі розмінування, знешкодження вибухонебезпечних предметів та ІРВВП стали життєво важливими для зменшення безпосередньої загрози, яку ВВП становлять для цивільного населення. Ці заходи, інтегровані як у національні програми протимінної діяльності, так і в концепції цивільного захисту, зберігають життя і водночас забезпечують дотримання права на безпеку та захист – зокрема жінок і дівчат, які наражаються на підвищений ризик під час вимушеного переміщення, евакуації та відновлення.³²

Дані IMSMA показують, що ІРВВП частіше охоплює жінок і дівчат,³³ захищаючи їхні права на безпеку, мобільність та доступ до інформації у районах, що постраждали від збройного конфлікту. Однак з огляду на те, що більшість безпосередніх жертв ВВП становлять чоловіки та хлопці, ця невідповідність вказує на прогалину в механізмі захисту і підкреслює необхідність скоригувати діяльність із залучення населення, щоб ефективніше доступуватися до тих, хто наражається на найбільший ризик.

Захист від НЗОС та сексуального насильства, пов'язаного з повномасштабним вторгненням

Огляд літератури показує, що збройний конфлікт та вимушене переміщення призвели до зростання рівня НЗОС та сексуального насильства, пов'язаного з повномасштабним вторгненням в Україні. Згідно з Національним звітом України «Пекін+25» за 2020–2024 роки, дві з трьох жінок в Україні протягом життя зазнали психологічного, фізичного або сексуального насильства.³⁴ Дослідження вказують на підвищений ризик сексуального насильства, пов'язаного з повномасштабним вторгненням, домашнього насильства та експлуатації, особливо серед вимушено переміщених жінок, вдів і тих, хто знаходиться на прифронтових або деокупованих територіях. Економічна залежність і незахищеність обмежують доступ до правосуддя та служб підтримки постраждалих, а стигматизація та страх помсти змушують потерпілих мовчати.³⁵

Ці підвищені ризики для безпеки накладаються на більш загальні наслідки забруднення територій вибухонебезпечними предметами. Хоча дані свідчать, що чоловіки частіше стають безпосередніми жертвами нещасних випадків та інцидентів з ВВП, вторинні наслідки цього забруднення для жінок і дівчат є масштабними.³⁶ Інтерв'ю показали, що, коли жінки беруть на себе нові обов'язки з догляду, ведення домогосподарства та заробітку, вони зазнають додаткового фізичного та емоційного навантаження, особливо в районах з обмеженим доступом до засобів існування, послуг та соціального захисту.³⁷ Повідомляється, що зміна ролей у домогосподарстві підвищує ризик НЗОС, коли жінки доглядають за пораненими або травмованими членами сім'ї.³⁸

Крім того, для жінок, зайнятих у протимінній діяльності, ризики НЗОС можуть поширюватися і на робоче середовище. Наприклад, останні дослідження показали, що 12% опитаних жінок стикалися з гендерно зумовленими словесними домаганнями, як-от сексистські жарти, дражніння або жартівливі зауваження. Менші частки респонденток стикалися з маніпуляціями (4%) або словесними образами (3%), прямо пов'язаними з їхньою статтю.³⁹ Хоча ці результати є лише орієнтовними, а не статистично репрезентативними, вони підкреслюють стійкість дискримінації та домагань за гендерною ознакою у протимінній діяльності. Наявність таких практик – разом із більш загальними проявами гендерної нерівності та обмеженими механізмами захисту власних прав або обізнаністю про них – свідчить про системні проблеми, які продовжують підривати безпеку, гідність та економічну стабільність жінок у цьому секторі.⁴⁰

Захист соціально-економічних прав жінок і дівчат

Повномасштабне вторгнення кардинально змінило соціально-економічні ролі в Україні. На соціально-економічну безпеку жінок сильно вплинуло вимушене переміщення та колапс місцевих ринків праці. Багато вимушено переміщених жінок повідомляють про різке зниження доходів їхніх сімей: більше ніж третина нині живе на менш ніж 5 000 гривень (118 доларів США) на

місяць, а значна частка взагалі не має доходу.⁴¹ Водночас закриття шкіл, скорочення можливостей догляду за дітьми та підвищена відповідальність за літніх людей і осіб з інвалідністю суттєво збільшили обсяг неоплачуваної домашньої праці жінок, обмеживши їхні можливості шукати роботу, проходити професійну підготовку чи стабільно заробляти, що наражає їх на підвищений ризик бідності та залежності.⁴²

Незважаючи на ці проблеми, з'являються й ознаки прогресу. Дані Мінекономіки показують, що жінки на сьогодні становлять понад третину кадрів у протимінній діяльності, що вказує на підвищення інклюзії в цьому секторі. Закон про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо військової служби та мобілізації (2024)⁴³ передбачив масштабну мобілізацію чоловіків, що підштовхнуло жінок у сектори, де раніше переважали чоловіки. У поєднанні з ухваленням Національної стратегії протимінної діяльності, яка містить зобов'язання щодо соціально-економічного відновлення, боротьби з дискримінацією та гендерної рівності, ці зміни свідчать про відчутний прогрес у зміцненні захисту соціально-економічних прав жінок завдяки протимінній діяльності в Україні.

ПРОФІЛАКТИКА

Профілактика як основоположний елемент полягає в усуненні першопричин збройних конфліктів і сприяє структурним змінам. У протимінній діяльності профілактика означає як прогнозування, так і зменшення майбутньої шкоди від ВВП шляхом трансформації її першопричин — проявів соціально-економічних нерівностей, які роблять жінок вразливими до, під час і після збройного конфлікту.

Зменшення ризиків з боку ВВП шляхом завчасної протимінної діяльності на основі даних

Протимінна діяльність в Україні поступово переходить від реактивного підходу до завчасного зменшення ризиків, пов'язаних з ВВП. Дані інтерв'ю свідчать, що система пріоритизації розмінування на основі штучного інтелекту (ШІ), яка наразі випробовується в польових умовах за підтримки міжнародних партнерів, надає значну можливість для розвитку профілактики як основоположного елемента ЖМБ.⁴⁴

У контексті профілактики цінність моделі полягає в її здатності прогнозувати та мінімізувати майбутні ризики. Коли модель ґрунтується на репрезентативних даних, поєднуючи дані дезагредовані за статтю, віком та інвалідністю (ДДСВІ) з соціально-економічними показниками та показниками вразливості, вона може спрямовувати розмінування в ті райони, де воно запобігатиме найбільшій майбутній шкоді. Інтеграція цих даних та показників також допомагає зменшити упередженість, забезпечуючи врахування потреб і вразливостей жінок та дівчат — особливо маргіналізованих — у процесі завчасного прийняття рішень.⁴⁵

Заходи зі зменшення ризиків, пов'язаних з ВВП, в Україні все більше спрямовані на профілактику шляхом інтеграції протимінної діяльності в національні системи освіти, охорони здоров'я та цивільного захисту. Дитячий фонд ООН (UNICEF) у партнерстві з Міністерством освіти і науки розробив і впровадив програми підготовки

вчителів у школах України, забезпечивши включення ІРВВП у національну шкільну програму з основ безпеки життєдіяльності.⁴⁶ Ці ініціативи надають дітям та педагогам знання, що рятують життя, зменшуючи їх вразливість до ризиків, пов'язаних з ВВП, у довгостроковій перспективі та формуючи культуру безпеки та готовності.

Підвищення стійкості шляхом залучення жінок як робочої сили

В умовах затяжного конфлікту в Україні зайнятість жінок є критично важливим чинником стійкості, оскільки вона зменшує глибинні соціальні та економічні нерівності, що формують вразливість. Оплачувана праця зміцнює економічну безпеку жінок і знижує вразливість домогосподарств до доходних шоків, спричинених втратою роботи, переміщенням або мобілізацією чоловіків — членів домогосподарства.⁴⁷ Таким чином, зусилля з диверсифікації кадрового складу сектору протимінної діяльності, описані в межах напрямку «участь», також безпосередньо сприяють напрямку «запобігання», оскільки вони впливають на одну з найстійкіших першопричин небезпеки — економічну залежність і виключення.

З огляду на те, що жінки становлять 29 відсотка робочої сили у сфері протимінної діяльності, їхня зайнятість сприяє диверсифікації доходів домогосподарств, підвищуючи спроможність сімей протистояти економічним та пов'язаним із конфліктом шокам. Хоча комплексні дані щодо доходів на рівні домогосподарств відсутні, якісні свідчення вказують на те, що зайнятість у сфері протимінної діяльності забезпечує жінкам — особливо з сільських, переміщених або постраждалих від конфлікту громад — стабільний дохід, розширення економічної спроможності та посилення впливу на ухвалення рішень.⁴⁸

Окрім впливу на доходи, дослідження свідчать, що жінки повідомляють про високий рівень задоволеності роботою, сильне відчуття значущості своєї діяльності та доступ до розвитку навичок, що разом сприяє довгостроковій психосоціальної стійкості.⁴⁹ Респондентки також наголошували, що реформи на робочих місцях, упроваджені операторами, зокрема поліпшення умов праці та інклюзивні практики набору персоналу, допомагають зменшити структурні бар'єри для сталого працевлаштування жінок у секторі.⁵⁰

ДОПОМОГА ТА ВІДНОВЛЕННЯ

У протимінній діяльності допомога та відновлення реалізуються на практиці шляхом забезпечення доступу до безпечних земель, надання допомоги жертвам та постраждалим особам, а також шляхом соціально-економічної реінтеграції.

Відновлення засобів до існування жінок шляхом обстеження і розмінування територій

Масштабне забруднення вибухонебезпечними предметами в Україні безпосередньо впливає на безпеку, мобільність і засоби до існування понад одного мільйона цивільних осіб.⁵¹ Огляд літератури показує, що забруднення вибухонебезпечними предметами обмежує доступ до сільськогосподарських угідь, інфраструктури та гуманітарної допомоги, а отже, ставить під загрозу продовольчу безпеку, позбавляє засобів до існування і перешкоджає діяльності

з відновлення.⁵² За оцінками, Україна щорічно втрачає понад 11 мільярдів доларів США валового внутрішнього продукту внаслідок забруднення вибухонебезпечними предметами.⁵³ Це також затримує безпечне повернення вимушено переміщених сімей і підвищує вразливість сільських домогосподарств та дрібних виробників, багато з яких залежать від натурального сільського господарства.⁵⁴

Крім того, довосні дослідження засвідчують гендерний поділ праці в сільському господарстві: чоловіки зазвичай відповідають за роботу з технікою, а жінки займаються нижче оплачуваною ручною працею та переробкою продукції.⁵⁵ Результати інтерв'ю свідчать, що в умовах мобілізації чоловіків жінки дедалі частіше беруть на себе провідну роль у веденні домогосподарств і сільськогосподарській діяльності. З огляду на таку зміну ролей розмінування територій і відновлення доступу до них є життєво важливими для економічного відновлення жінок і забезпечення безперервного функціонування місцевих продовольчих систем.⁵⁶ У цьому контексті подолання нерівностей є необхідною умовою для того, щоб протимінна діяльність справді сприяла інклюзивному та сталому відновленню.⁵⁷

Інтерв'ю також вказують на чітко визначену роль органів місцевої влади у процесі пріоритизації розмінування територій. Щороку восени Міністерство оборони (Міноборони) запитує у голів обласних адміністрацій переліки пріоритетних забруднених *територіальних громад*, що потребують розмінування. Ці пропозиції об'єднуються у національний річний план розмінування, який передається операторам протимінної діяльності. Оператори, зважаючи на своє географічне розташування і спроможності, виявляють зацікавленість у виконанні конкретних завдань, після чого Міноборони надає їм остаточне погодження у вигляді наказів на виконання робіт. Повідомляється, що оператори тісно співпрацюють з органами місцевої влади, щоб за потреби врахувати думку громад у процесі пріоритизації розмінування.⁵⁸

Хоча модель пріоритизації розмінування на основі штучного інтелекту сприяє профілактиці шляхом прогнозування майбутньої шкоди від ВВП, у контексті допомоги та відновлення вона застосовується за зовсім іншим принципом. У контексті відновлення ця модель може спрямовувати розмінування на ті території, де розмінування матиме найбільший гуманітарний та економічний ефект – наприклад, завдяки відновленню сільськогосподарських земель, розчищенню під'їзних шляхів і створенню умов для безпечного повернення населення.⁵⁹ У разі використання ДДСВІ та соціально-економічних показників ця модель здатна допомогти у прийнятті підкріплених фактами рішень, які будуть безпосередньо сприяти безпечному поверненню жінок і дівчат, відновленню засобів до існування та доступу до засобів життєзабезпечення.

Водночас вкрай важливими є більш загальні заходи України зі збору та аналізу даних щодо соціально-економічних результатів протимінної діяльності – відповідно до Міжнародного стандарту протимінної діяльності 05.10 з управління інформацією у протимінній діяльності. Надійні та дезагреговані дані не лише є основою дієвої пріоритизації, а й дають змогу відстежувати, яким чином діяльність із розмінування територій сприяє інклюзивним заходам з

надання допомоги та відновлення. Зокрема, попередні дослідження свідчать, що у кількох областях розмінування сільськогосподарських земель безпосередньо дало змогу домогосподарствам, очолюваним жінками, відновити виробництво і повернутися на місцеві ринки.⁶⁰

Створення можливостей для працевлаштування жінок

Окрім відновлення доступу до земель та засобів до існування, протимінна діяльність також відіграє важливу роль у розвитку основоположного елемента допомоги та відновлення за рахунок розширення можливостей працевлаштування для жінок, сприяючи як економічному відновленню, так і досягненню гендерної рівності. Для підвищення трудового потенціалу жінок у секторі протимінної діяльності багато операторів організували навчання виключно для жінок. Крім того, усуваючи бар'єри, як-от обмежені можливості догляду за дітьми, різниця в оплаті праці та обмежувальні трудові норми, сектор сприяє економічній незалежності та посилює стійкість громад. Один із респондентів також відзначив спеціальні ініціативи з працевлаштування вдів, зазначивши, що такі ініціативи приносять як соціальну, так і економічну користь.⁶¹ Дослідження також показують, що працевлаштування членів сімей ветеранів, які зараз живуть з інвалідністю, може зміцнити соціальну згуртованість, підтримати гідність і зменшити міжпоколінні наслідки збройного конфлікту.⁶² Таким чином, прогрес, описаний у контексті основоположних елементів участі та профілактики, безпосередньо посилює основоположний елемент допомоги та відновлення, прискорюючи соціально-економічне відновлення.

Розширення доступу жінок і дівчат до допомоги постраждалим

Допомога постраждалим є фундаментом допомоги та відновлення як основоположного елемента, забезпечуючи надання необхідної медичної, психосоціальної та соціально-економічної підтримки постраждалим від нещасних випадків з ВВП та їхнім сім'ям. З лютого 2022 року тисячі цивільних отримали фізичні або психічні травми через ВВП.⁶³ Хоча більшість безпосередніх жертв припадає на чоловіків та хлопців через те, що вони зайняті у професіях і заробляють на існування видами діяльності, пов'язаними з підвищеним ризиком,⁶⁴ жінки та дівчата часто зазнають опосередкованих і довготривалих наслідків включно з обов'язком доглядати за іншими, втратою сімейного доходу та обмеженим доступом до медичних і реабілітаційних послуг.⁶⁵

Для розв'язання цих проблем Програма розвитку ООН у співпраці з Міністерством охорони здоров'я та Державною службою з надзвичайних ситуацій України посилює допомогу постраждалим і маршрути їх направлення по допомогу, забезпечуючи постраждалим своєчасний доступ до медичних, психосоціальних та реабілітаційних послуг і водночас підвищуючи готовність установ до реагування на майбутні інциденти.⁶⁶ Проте дані свідчать, що системи направлення по допомогу та реабілітації на практиці все ще фрагментарні, і постраждалим часто важко отримати доступ до травматологічної допомоги, протезування або послуг психіатричної та психосоціальної підтримки, особливо у сільських та прифронтових районах.⁶⁷ Інтерв'ю підтверджують, що ситуація особливо складна для людей похилого віку або осіб з інвалідністю.⁶⁸

РОЗДІЛ 2. СПРИЯТЛИВІ ЧИННИКИ

У цьому розділі досліджується, як кожна зі сфер в аналітичній структурі дослідження сприяє інтеграції принципів «Жінки, мир і безпека» (ЖМБ) в протимінну діяльність України. Розділ демонструє, як прогрес у цих галузях посилює реалізацію основоположних елементів ЖМБ і сприяє правозахисному інклюзивному підходу до протимінної діяльності.

МИР, БЕЗПЕКА ТА СТАБІЛЬНІСТЬ

Україна продемонструвала незмінний намір просувати гендерну рівність в умовах воєнного стану, зберігаючи її як національний пріоритет навіть під час триваючого збройного конфлікту. Про це свідчить ратифікація Стамбульської конвенції в липні 2022 року⁶⁹ та оновлення Національного плану дій України з питань жінок, миру і безпеки (2022–2025).⁷⁰ Ці заходи підтверджують прагнення держави просувати права жінок і слідкувати, щоб гендерна рівність залишалася ключовим елементом заходів з розбудови миру та відновлення.

Водночас Україна інтегрувала протимінну діяльність у свої національні пріоритети та пріоритети у сфері відновлення та розбудови миру, визнаючи розмінування необхідним для безпечного повернення населення, відновлення засобів до існування та формування стійкості.⁷¹ Національна стратегія протимінної діяльності на період до 2033 року (надалі – Національна стратегія протимінної діяльності)⁷² та супутній Операційний план заходів з реалізації Національної стратегії протимінної діяльності України на 2024–2026 роки (надалі – Операційний план)⁷³ прямо пов'язують протимінну діяльність із поновленням ведення сільського господарства, відновленням засобів до існування та відбудовою громад. Ця інтеграція позиціює протимінну діяльність не лише як гуманітарний обов'язок, а і як стратегічний рушій інклюзивного відновлення.

Дані інтерв'ю підтверджують: визнавши пріоритетність протимінної діяльності, безпечного повернення населення та відбудови, уряд України створив сильний політичний імпульс для поєднання протимінної діяльності з більш загальними цілями відновлення та розвитку.⁷⁴ Завдяки цій узгодженості національних пріоритетів з міжнародними – підкріпленій платформами на кшталт Конференції з відновлення України, яка робить сильний акцент на інклюзії⁷⁵, – протимінна діяльність безпосередньо сприяє розвитку допомоги та відновлення як основоположного елемента ЖМБ.

Курс нетехнічного обстеження GICHD, вересень 2025 року © Василь Штефаняк

ДЕМОКРАТИЧНЕ ВРЯДУВАННЯ ТА ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА

Реформи в рамках децентралізації, які тривають досі, посилили місцеве самоврядування і прийняття рішень на рівні громад, створивши можливості для участі та лідерства жінок у громадському житті.⁷⁶ Передавши повноваження на місцеві рівні, ці реформи зробили структури врядування більш інклюзивними та чутливими до потреб різноманітних категорій громади. Завдяки тому, що прийняття рішень адаптується у такий спосіб до місцевої специфіки, процеси профілактики та відновлення будуть соціально інтегрованими, керованими громадою та підзвітними – що є ключовими умовами для дієвої інтеграції принципів ЖМБ.

У протимінній діяльності це прямо відображено в Операційному плані, який чітко встановлює обов'язки органів місцевого самоврядування – установ, обраних мешканцями для управління справами громади незалежно від центрального уряду. Серед їхніх визначених функцій – маркування (за згодою) замінованих територій, підвищення обізнаності (за згодою) і надання соціальних послуг особам, які постраждали від вибухонебезпечних предметів.⁷⁷

Характерною особливістю системи врядування в Україні є розвинена громадська активність і координація організацій за права жінок (ОПЖ), які відіграли ключову роль у просуванні політики гендерної рівності та підзвітності.⁷⁸ ОПЖ беруть активну участь як партнери у формуванні національних та регіональних пріоритетів, надаючи компетенцію у питаннях гендерного аналізу, запобігання конфліктам та планування відновлення. Вони зробили вирішальний внесок у зв'язування національних концепцій з місцевими реаліями, забезпечивши відображення досвіду жінок, вимушено переміщених осіб та громад, які постраждали від збройного конфлікту, у стратегічному пріоритеті ЖМБ.⁷⁹ Літературні джерела та дані інтерв'ю також демонструють, що ОПЖ активно формують інклюзивність в протимінній діяльності України.⁸⁰

Ефективність операційної роботи

Респонденти відзначили, що в Україні набір і кар'єрний розвиток жінок на операційних посадах дає змогу повноцінно комплектувати команди з протимінної діяльності навіть за умов мобілізаційного тиску. Диверсифікована робоча сила визнається запорукою безперервності робіт з розмінування навіть в умовах підвищеного навантаження або обмежених ресурсів.

Курс нетехнічного обстеження GICHD, вересень 2025 року © Василь Штефаняк

НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ОСНОВИ ПОЛІТИКИ

Тверде політичне та правове зобов'язання України забезпечувати рівність і боротися з дискримінацією закладає надійну основу для інтеграції принципів ЖМБ у протимінну діяльність. Ратифікація міжнародних інструментів, зокрема Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенції про права осіб з інвалідністю, Конвенції про права дитини та Стамбульської конвенції, а також оновлення Національного плану дій (НПД) України з питань ЖМБ у 2022 році свідчать про незмінну відданість уряду гендерній рівності як національному пріоритету у сфері миру та безпеки. У сукупності ці концепції створюють сприятливе середовище для інтеграції протимінної діяльності та всіх чотирьох основоположних елементів ЖМБ в протимінну діяльність України.

У національному вимірі рівність і відсутність дискримінації закріплені як обов'язки держави Конституцією України та низкою основних законів, як-от: «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», Закон «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» та Закон «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».⁸¹ Разом вони закладають правову основу, засновану на правах людини, для протимінної діяльності, посилюючи участь та захист як основоположні елементи стратегічного пріоритету ЖМБ. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» також сприяє забезпеченню рівного доступу до реабілітації, відбудови та допомоги з засобами існування, безпосередньо сприяючи розвитку основоположного елемента допомоги та відновлення.

Цю законодавчу основу підсилюють доповнювальні стратегії. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року та План заходів з її реалізації на 2025-2026 роки,⁸² Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, а також Державна стратегія захисту та інтеграції ромської національної меншини⁸³ сприяють соціальній інклюзії, доступності та рівним можливостям. Разом вони інтегрують принципи ЖМБ у системи врядування та відновлення, посилюючи всі чотири основоположні елементи ЖМБ. Протимінна діяльність, реалізована відповідно до цих законодавчих та політичних концепцій, набуває характеру правозахисної ініціативи, яка сприяє соціальній справедливості, рівності та інклюзивності.

На характер оперативної протимінної діяльності в Україні також вплинули нещодавні законодавчі нововведення. Закон про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо військової служби та мобілізації (2024)⁸⁴ передбачив масштабну мобілізацію чоловіків, що підштовхнуло жінок у сектори, де раніше переважали чоловіки. У відповідь на це Національна стратегія протимінної діяльності чітко визначає жінок як «групу особливого державного інтересу» для професійного залучення у протимінну діяльність. Операційний план⁸⁵ заходів з реалізації цієї стратегії запроваджує низку ініціатив для збільшення участі жінок, зміцнення їхньої професійної інтеграції та організаційного закріплення інклюзивних підходів до зменшення ризиків, як-от уніфіковане інформування про ризики з боку вибухонебезпечних предметів (ІРВНП), адаптоване до різних соціальних та вікових груп.⁸⁶ Ці заходи допомагають на практиці реалізувати основоположні елементи участі, захисту і допомоги та відновлення у секторі протимінної діяльності.

Отримані дані також вказують, що концепція ЖМБ та політика протимінної діяльності починають збігатися. Національна стратегія протимінної діяльності робить акцент на професійному залученні жінок у цей сектор, що з операційної точки зору збігається з ціллю, яку ставить НПД з питань ЖМБ: забезпечити участь жінок у процесах прийняття рішень та формування стійкості. Таким чином, майбутній НПД з питань ЖМБ є стратегічно важливою можливістю посилити взаємозв'язки з протимінною діяльністю в рамках усіх чотирьох основоположних елементів ЖМБ.

Нарешті, свідчення респондентів підкреслюють необхідність узгодити механізми забезпечення на робочому місці з національною законодавчою базою – наприклад, Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» і НПД з питань ЖМБ.⁸⁷ Краща узгодженість цього моменту може суттєво поліпшити інтеграцію основоположного елемента захисту, забезпечивши відповідність стандартів забезпечення, підзвітності й турботи національному законодавству та міжнародним зобов'язанням.

Воркшоп з перегляду стратегії протимінної діяльності, травень 2025 року, © Валентина Науменко

ПІДТРИМКА З БОКУ КЕРІВНИЦТВА ТА СПРОМОЖНІСТЬ ІНСТИТУТІВ

Механізми інституційного лідерства та координації, зокрема Ініціативна група з гендерних питань у протимінній діяльності в Україні (надалі — Ініціативна група), є ключовими для просування інтеграції принципів ЖМБ у протимінну діяльність. Ініціативну групу було створено Міністерством економіки, доквілля та сільського господарства України за початкової участі співголів від Посольства Канади та Данської ради у справах біженців. Ця група – створена з метою реалізації зобов'язань щодо гендерної рівності, визначених у Національній стратегії протимінної діяльності, та ініціатив, передбачених Операційним планом, – функціонує як спільна платформа, що об'єднує уряд, міжнародних суб'єктів та суб'єктів громадянського суспільства. Результати інтерв'ю підтверджують, що Ініціативна група безпосередньо сприяє реалізації участі як основоположного елемента ЖМБ шляхом розширення професійної участі жінок у протимінній діяльності.⁸⁸

У ширшому сенсі дані інтерв'ю свідчать, що механізми координації та обміну інформацією, зокрема Кластер протимінної діяльності та робочі групи з ІРВНП і допомоги постраждалим, а також Ініціативна група, відіграли ключову роль у посиленні узгодженості, співпраці та підзвітності в протимінній діяльності.⁸⁹ Міжсекторна взаємодія між Ініціативною групою, Робочою групою з гендерних питань у гуманітарній діяльності та Робочою групою у справах НПД з питань ЖМБ сформувала міцніші інституційні зв'язки між ЖМБ та протимінною діяльністю.⁹⁰ Ці механізми здатні суттєво розширити участь шляхом посилення видимості жінок, зміцнити захист завдяки кращій координації механізмів убезпечення, а також посприяти реалізації профілактики та допомоги та відновлення, даючи змогу застосовувати більш інклюзивні та контекстно-орієнтовані підходи до реагування.

З огляду на те що українські жінки на сьогодні обіймають високі посади у низці державних установ, а також працюють як сертифіковані операторки з протимінної діяльності,⁹¹ цей прогрес відображає практичну реалізацію основоположного елемента участі. Інтерв'ю чітко показали лідерство жінок у протимінній діяльності, що руйнує усталені уявлення про цю сферу як суто чоловічу і демонструє, як інклюзивне прийняття рішень підвищує результативність і сталість зусиль у сфері миру та безпеки.⁹²

Виділення спеціальних людських ресурсів також посприяло інтеграції принципів ЖМБ в протимінну діяльність України: низка державних установ призначила координаторів з питань гендерної рівності та соціальної інклюзії, а більшість сертифікованих операторів створили гендерно орієнтовані посади – з повною або частковою зайнятістю чи за консультаційною схемою.⁹³

Сприятливе донорське середовище додатково прискорило поступ у напрямку інтеграції протимінної діяльності з усіма чотирма основоположними елементами ЖМБ.⁹⁴ Такі донори, як Уряд Канади, впровадили феміністичні та гендерно чутливі стратегії допомоги, які прямо пов'язують фінансування з досягненням результатів у сфері гендерної рівності.⁹⁵ Ці підходи встановлюють чіткі очікування щодо залучення жінок до всіх аспектів протимінної діяльності, а також забезпечують цільову фінансову й технічну підтримку для досягнення цієї мети. Дані інтерв'ю підтверджують, що такі умови донорів стимулювали операторів розширювати набір, навчання та можливості лідерства для жінок, закріплюючи принципи ЖМБ як ключовий компонент заходів з допомоги та відновлення у протимінній діяльності України.⁹⁶

ГРОМАДСЬКА ОБІЗНАНІСТЬ ТА СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ НОРМИ

Розвиток соціальних та культурних норм поступово розширює уявлення про роль жінок у сферах миру та безпеки в Україні.⁹⁷ Дані інтерв'ю свідчать, що підвищена видимість жінок у нетрадиційних професіях, як-от аварійно-рятувальні служби та Повітряні сили України, сприяє формуванню більш інклюзивного розуміння компетентності та лідерства. Націлені на жінок національні кампанії, ініційовані Міністерством економіки, довілля та сільського господарства України й організацією «ООН Жінки», додатково прискорили ці зміни, демонструючи досвід українських жінок, які працюють у сфері протимінної діяльності та суміжних галузях. Руйнування стереотипів та популяризація жінок як прикладів для наслідування не лише змінюють ставлення громадськості, а й зміцнюють впевненість жінок у собі та їх зацікавленість у кар'єрі на керівних та операційних посадах.⁹⁸ У такий спосіб ці ініціативи безпосередньо сприяють реалізації участі як основоположного елемента ЖМБ, розширюючи спроможності, видимість і представленість жінок у секторах, де вони історично були недостатньо представлені.⁹⁹

Водночас руйнування гендерних стереотипів також безпосередньо сприяє реалізації іншого основоположного елемента ЖМБ – профілактики. Огляд літератури та результати інтерв'ю підтверджують, що заходи з підвищення громадської обізнаності допомагають усунути одну з корінних причин незахищеності – терпимість суспільства до гендерної нерівності та насильства – шляхом формування більш справедливих норм і зменшення прийняття насильства за ознакою статі (НЗОС).¹⁰⁰ Такі ініціативи сприяють реалізації двох основоположних елементів ЖМБ – захисту і профілактики, – допомагаючи будувати більш інклюзивні та стійкі суспільства й інституції.

РОЗШИРЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ І СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ

У програму економічних реформ України внесено кілька заходів, що сприяють гендерній рівності та інклюзивній участі на ринку праці, даючи змогу інтегрувати принципи ЖМБ у протимінну діяльність. Стратегія скорочення гендерного розриву в оплаті праці сприяє забезпеченню рівності заробітної плати та підзвітності на предмет дотримання справедливих трудових практик.¹⁰¹ Водночас в Україні стабільно зростає частка жінок серед робочої сили: у 2024 році вона досягла 48%.¹⁰² Ці заходи сприяють реалізації основоположного елемента участі, забезпечуючи рівний доступ жінок і чоловіків до можливостей працевлаштування у всіх секторах включно з тими, які історично були чоловічими.

Громадянське суспільство – особливо очолювані жінками організації – відіграло вирішальну роль у впровадженні принципів ЖМБ в секторі протимінної діяльності. Такі організації, як Інформаційно-консультативний жіночий центр та Громадська організація «Дівчата», у співпраці з

партнерами, серед яких «ООН Жінки», Швейцарський фонд протимінної діяльності (Fondation suisse de déminage) та Данська рада у справах біженців, провели дослідження для виявлення чинників, що перешкоджають участі жінок і просуванню інклюзивних трудових практик. Ці заходи перетворили зобов'язання щодо ЖМБ та гендерної рівності на робочу практику, посиливши основоположний елемент участі шляхом захисту прав та реформування організаційної структури.¹⁰³

Спостерігаються ознаки прогресу у збільшенні представленості жінок на операційних посадах. Інтерв'ю показують, що практики набору персоналу були реформовані з метою усунення бар'єрів, які історично обмежували доступ жінок до цього сектору. Кілька операторів повідомили про скасування вимог щодо попереднього військового досвіду, розширення критеріїв придатності та надання можливості комплексного навчання всім новим працівникам.¹⁰⁴ Ці інклюзивні заходи з набору персоналу посилюють основоположний елемент участі, збільшуючи залучення жінок на операційні та технічні посади, а також сприяють реалізації основоположного елемента профілактики, усуваючи структурні гендерні нерівності у робочій силі.

Безпека операційної роботи

Досвід України свідчить, що ергономічно адаптовані засоби індивідуального захисту (ЗІЗ), а також заходи з психіатричної та психосоціальної підтримки покращують самопочуття персоналу і знижують ризики під час операцій з розмінування територій, завдяки чому операційна діяльність стає суттєво безпечнішою й ефективнішою.

Окрім набору персоналу, зростає увага до кар'єрного зростання жінок. У якості практичних інструментів, які сприяють просуванню жінок на керівні посади, з'явилися менторські програми, цільове навчання лідерству та участь у міжнародних обмінах. Респонденти підкреслили, що ці ініціативи допомагають змінювати внутрішню трудову культуру, нормалізуючи видимість жінок на операційних та керівних посадах.¹⁰⁵ Такі ініціативи підсилюють основоположний елемент участі, сприяючи лідерству жінок у протимінній діяльності, а також роблять внесок в основоположний елемент профілактики, формуючи гендерно збалансовані інституції, які є більш інклюзивними та стійкими.

Кілька операторів повідомили, що вони впроваджують справедливі умови працевлаштування та соціальні гарантії, як-от гнучкий графік роботи, відпустка для догляду за дітьми, догляд за дітьми на місці роботи та рівна оплата праці за працю рівної цінності, що допомагає жінкам поєднувати професійні та сімейні обов'язки та залишатися в секторі.¹⁰⁶ Ці заходи, підкріплені національними стандартами, які кодифікують гендерно чутливі трудові практики, зокрема наявність окремих приміщень та ергономічно адаптованих засобів індивідуального захисту (ЗІЗ),¹⁰⁷ сприяють утриманню жінок на робочих місцях у секторі протимінної

Воркшоп з перегляду стратегії протимінної діяльності, травень 2025 року,
© Валентина Науменко

діяльності. Ці ініціативи підкріплюють основоположний елемент участі шляхом поліпшення утримання жінок на робочих місцях та розширення можливостей для їх кар'єрного зростання, а також водночас посилюють основоположний елемент захисту, забезпечуючи безпечно, гідне та рівноправне робоче середовище.

Багатонадійливим є те, що з'являються ініціативи за участі кількох зацікавлених сторін. У ході семінару, що проводився в лютому 2025 року, було підкреслено цінність партнерств між операторами протимінної діяльності та організаціями громадянського суспільства у справі розробки концепцій убезпечення, орієнтованих на постраждалих і адаптованих до конкретного контексту, а також концепцій захисту від сексуальної експлуатації, нападів та домагань.¹⁰⁸ Учасники наголосили, що така співпраця забезпечує створення систем убезпечення, які враховують місцеві реалії, керуються принципами орієнтації на постраждалих і пов'язані з наявними маршрутами направлення до громадських служб.¹⁰⁹ Респонденти також відзначили, що у деяких операторів стають стандартом (особливо для персоналу на передовій) супровід з урахуванням травматичного досвіду і заходи з психіатричної та психосоціальної підтримки, а це свідчить про перехід до комплексної роботи.¹¹⁰

Ці зміни безпосередньо сприяють реалізації захисту як основоположного елемента ЖМБ, забезпечуючи пріоритет безпеки, гідності та добробуту як персоналу, так і постраждалих громад. Нарешті, розширюючи можливості працевлаштування і підвищуючи фінансову незалежність, ці заходи зменшують економічну залежність жінок – ключовий чинник вразливості та незахищеності. У такий спосіб вони пом'якшують економічні та соціальні передумови постійної вразливості й ризику конфліктів, а отже, підсилюють основоположний елемент профілактики.

Результативність операційної роботи

Використання ДДСВІ для адаптації заходів з ІРВНП допомагає оптимізувати ресурси, покращити засвоєння інформації та зменшити ризикову поведінку серед категорій населення з високим рівнем ризику. За такого підходу, орієнтованого на дані, протимінна діяльність сприяє не лише соціальним та поведінковим

УЧАСТЬ МІСЦЕВОГО НАСЕЛЕННЯ ТА ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАД

Огляд літератури та дані інтерв'ю підтверджують, що ОПЖ відіграють ключову роль у практичному застосуванні принципів ЖМБ в протимінній діяльності України. Респонденти наголосили, що ОПЖ як довірені представники громад слугують критично важливими містками між національними концепціями та місцевими реаліями, забезпечуючи врахування диференційованих потреб, пріоритетів та досвіду жінок і дівчат у протимінній діяльності.¹¹¹ Респонденти підкреслили, що за участі ОПЖ протимінні заходи стають більш інклюзивними та адаптованими до конкретного контексту і мають більшу довіру громад.¹¹² Їхня участь посилює підзвітність і місцеву відповідальність, сприяючи розвитку участі та захисту як основоположних елементів ЖМБ завдяки тому, що жінки мають змогу висловитися у процесі прийняття рішень, а питання їхньої безпеки систематично враховуються.

Дані інтерв'ю також вказують, що оператори все частіше використовують дані дезагреговані за статтю, віком та інвалідністю (ДДСВІ) для націлювання заходів з ІРВНП на потрібну аудиторію, враховуючи різні рівні ризику та вразливості, – наприклад, адаптують повідомлення для чоловіків, зайнятих у сільському господарстві та будівництві.¹¹³ Результати інтерв'ю також підкреслюють, що вживаються заходи з захисту, зокрема цільові заходи з ІРВНП для дітей, молоді, гуманітарних працівників, фермерів та осіб з інвалідністю, особливо у прифронтових та щойно деокупованих районах.¹¹⁴

Стандартизоване використання ДДСВІ, закріплене у Національних стандартах протимінної діяльності,¹¹⁵ дає змогу відстежувати, хто бере участь у заходах, що проводяться в рамках протимінної діяльності, і хто отримує від них користь. Це допомагає зміцнити доказову базу даних про результати у сфері захисту. Збір і використання ДДСВІ також дає змогу точніше визначати та захищати групи підвищеного ризику, водночас допомагаючи здійснювати завчасну профілактику на основі даних. Такі практики безпосередньо сприяють розвитку основоположного елемента профілактики, оскільки вони усувають структурні нерівності, якими обумовлена вразливість, і забезпечують врахування специфіки постраждалого населення та підзвітність перед цим населенням під час проведення заходів зі зменшення ризику.

Дані інтерв'ю також підкреслюють, що інклюзивне планування та консультації з місцевим населенням значно покращують результати відновлення. За активної участі ОПЖ обстеження та розмінювання сприяють не лише відновленню безпеки, а й забезпеченості жінок засобами до існування та їх участі в заходах з відбудови.¹¹⁶ У разі застосування цих підходів протимінна діяльність сприяє як економічному відновленню, так і довгостроковій стійкості громад.

РОЗДІЛ 3. БАР'ЄРИ

У цьому розділі досліджується, як кожна зі сфер в аналітичній структурі дослідження обмежує інтеграцію принципів «Жінки, мир і безпека» (ЖМБ) в протимінну діяльність України. Тут визначаються ключові чинники, що обмежують дієве застосування основоположних елементів ЖМБ, а також оцінюється, як ці обмеження заважають просуванню до більш правозахисної та інклюзивної протимінної діяльності.

МИР, БЕЗПЕКА ТА СТАБІЛЬНІСТЬ

Триваюча війна продовжує загострювати ризики виключення та порушення прав, особливо для внутрішньо переміщених осіб, осіб, які знаходяться під тимчасовим захистом і маргіналізованих людей. На початок 2025 року понад 3,5 мільйона українців залишаються переміщеними в межах країни, а понад шість мільйонів – за кордоном.¹¹⁷ Жінки, що знаходяться під тимчасовим захистом часто стикаються з нестійким правовим статусом та обмеженим доступом до працевлаштування, догляду за дітьми та мовної підтримки, що підвищує їхню економічну залежність і соціальну вразливість.¹¹⁸ Масове переміщення, економічна незахищеність і колапс насильства за ознакою статі (НЗОС) для жінок¹¹⁹. Ці бар'єри безпосередньо впливають на здатність переміщених жінок брати участь у протимінних заходах та отримувати від них користь.

Форми вразливості, які накладаються одна на одну, додатково обмежують охоплення та інклюзивність протимінної діяльності. Літні особи, особи з інвалідністю та представники меншин – особливо ромські жінки – стикаються з багаторівневим виключенням через фізичну недоступність, постійну дискримінацію та обмежений доступ до базових соціальних послуг.¹²⁰ Респонденти також відзначили, що чоловіки призовного віку залишаються важкодоступними для заходів з інформування про ризики вибухонебезпечних предметів (ІВНП) через обмежену мобільність та військову службу, що зменшує результативність ІВНП та залишає окремі групи недостатньо захищеними.¹²¹ Такі прогалини підкреслюють необхідність кращого узгодження протимінної діяльності з захистом як основоположним елементом ЖМБ для забезпечення рівного доступу груп підвищеного ризику до ІВНП.

Травматичний досвід війни також створює суттєві проблеми для інтеграції ЖМБ у протимінну діяльність. Дані інтерв'ю показують, що сукупна травматизація від переміщення, втрат та тривалої незахищеності збільшила потребу у заходах з психіатричної та психосоціальної підтримки (ППСП) – як серед постраждалих від вибухонебезпечних предметів (ВНП), так і серед персоналу, зайнятого у протимінній діяльності, багато з яких є ветеранами.¹²² Огляд літератури свідчить, що ветерани стикаються зі стигматизацією,

соціальною ізоляцією та обмеженим доступом до ППСП, що ускладнює їхню реінтеграцію в цивільне та професійне життя,¹²³ зокрема працевлаштування у сфері протимінної діяльності. Тому для забезпечення протимінної діяльності інклюзивною та стійкою робочою силою вкрай важливо усунути ці прогалини за допомогою трудових політик, які враховують травматичний досвід, та механізмів направлення по допомогу.

Ці динаміки, які накладаються одна на одну, одночасно охоплюють кілька основоположних елементів ЖМБ. Посилення ППСП у рамках основоположного елемента захисту береже персонал та громади від травматизації, а інклюзивні заходи з реабілітації та реінтеграції сприяють розвитку основоположного елемента допомоги та відновлення, допомагаючи знайти сталі засоби до існування. Водночас розв'язання питань травматизації, стигматизації та шкідливих проявів маскулітності сприяє розвитку основоположного елемента профілактики, допомагаючи розірвати цикли насильства і зміцнити соціальну згуртованість, що є важливим для досягнення тривалого миру та стійкості.

ДЕМОКРАТИЧНЕ ВРЯДУВАННЯ ТА ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА

Недостатня представленість жінок у політичному та інституційному керівництві – 21% у парламенті¹²⁴ та 30% на виконавчих посадах¹²⁵ – продовжує обмежувати їхній вплив на рішення щодо безпеки, відновлення та розподілу ресурсів. Цей дисбаланс обмежує досягнення протимінної діяльності, звужуючи спектр поглядів, які враховуються при визначенні національних і місцевих пріоритетів, розподілу бюджету та планування відновлення після розмінування. У контексті протимінної діяльності таке виключення може призвести до того, що не буде враховано критично важливі потреби громад, як-от справедливе повернення земель,¹²⁶ відновлення засобів до існування та підтримка постраждалих.

Хоча зусилля державних суб'єктів та організацій громадянського суспільства заслуговують на схвалення, у їх діяльності досі є значні проблеми. Місцеві органи влади часто стикаються з перешкодами під час впровадження гендерно чутливих політик, а жіночим організаціям критично бракує фінансування. Найглибшим обмеженням є брак сталого фінансування жіночих груп на місцях, особливо з боку міжнародних донорів. Ці місцеві суб'єкти, які працюють у постраждалих від ВНП зонах високого ризику і глибоко розуміють контекст, продовжують стикатися з непропорційною нестачею фінансування, хоча саме вони найбільш спроможні забезпечити докорінні зміни, що ґрунтуються на місцевих потребах.¹²⁷

Курс з управління якістю у протимінній діяльності, серпень 2025 року, © Василь Штефаняк

НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ОСНОВИ ПОЛІТИКИ

Закон про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо військової служби та мобілізації (2024)¹²⁸ став поштовхом до масштабної мобілізації чоловіків, створивши операційні прогалини у різних секторах, зокрема у протимінній діяльності. Хоча Україна має порівняно міцну правову основу для забезпечення гендерної рівності, деякі застарілі положення, зокрема обмеження робочого часу або відряджень жінок у Трудовому кодексі¹²⁹, ненавмисно поглиблюють гендерний поділ праці й обмежують рівну участь у секторах, пов'язаних із безпекою. Кілька респондентів також зазначили, що вузькі трактування Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я¹³⁰ Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) обмежили можливості осіб з інвалідністю (ОЗІ), зокрема жінок, оскільки вони підкріплюють помилкові припущення щодо фізичної працездатності.

На рівні політики – як показали нещодавні аналітичні дослідження Консультативної групи з питань мін в Україні та Фонду Генріха Белля (Heinrich Böll Stiftung)¹³¹ – принципи ЖМБ та протимінна діяльність залишаються значною мірою неузгодженими. Дослідження, проведені за участі організацій із захисту прав жінок, показали, що Національний план дій з питань ЖМБ «не охоплює протимінну діяльність, попри її ключову роль у відновленні після збройного конфлікту та забезпеченні безпеки жінок».¹³² Повідомляється, що те ж саме стосується і протимінної діяльності, якій часто бракує формалізованої та послідовної інтеграції міркувань ЖМБ.¹³³ Цей висновок підтверджується різними точками зору, висловленими під час інтерв'ю та семінару з перевірки результатів дослідження.

Нарешті, огляд літератури демонструє, що управління земельними та природними ресурсами – ключова складова як національного законодавства, так і політики відновлення – досі залишається обмеженою через слабкість систем даних та гендерну нерівність. Щодо права власності на землю та землекористування досі бракує надійних даних, дезагрегованих за статтю, а незареєстровані земельні ділянки та нечіткі документи, що встановлюють право власності на землю, обмежують здатність жінок отримувати

користь від розмінування та повернення земель і від засобів до існування після розмінування територій.¹³⁴ За відсутності цільових політичних реформ, спрямованих на подолання цих структурних бар'єрів, протимінна діяльність ризикує закріплювати наявні нерівності – коли земля розмінується, але жінки не можуть отримати до неї доступ, володіти нею або отримувати від неї користь, – що суперечить цілям стратегічного пріоритету ЖМБ з погляду як відновлення, так і перетворення суспільства.

ПІДТРИМКА З БОКУ КЕРІВНИЦТВА ТА СПРОМОЖНІСТЬ ІНСТИТУТІВ

Деякі зацікавлені сторони зазначали, що, попри наявність твердих політичних зобов'язань, широке впровадження гендерної рівності у секторі протимінної діяльності в Україні часто розглядається як формальне дотримання процедур, а не як стратегічний пріоритет.¹³⁵ Результати інтерв'ю показали, що Ініціативна група з гендерних питань у протимінній діяльності, попри свою важливу роль як координаційного механізму, залишається недостатньо інтегрованою у більш загальні операційні та стратегічні процеси планування, що обмежує її вплив на прийняття рішень.¹³⁶ Це обмежує повноцінне застосування принципів ЖМБ в протимінній діяльності України.

Респонденти також наголошували, що обмеженість ресурсів і нестабільність фінансування продовжують загрожувати сталості ініціатив із забезпечення гендерної рівності у протимінній діяльності. Конкуренція між різними гуманітарними пріоритетами та скорочення міжнародного фінансування роблять такі ініціативи вразливими до скорочень бюджету. Крім того, респонденти зазначили, що програми гендерної рівності часто залежать від короткострокового донорського фінансування, і за відсутності сталого штатного фінансування або довгострокового планування кадрів досягнуті результати у сфері участі жінок можуть бути втрачені після завершення донорських проєктних циклів.¹³⁷ Респонденти також зазначили, що без організаційно закріплених консультативних функцій з гендерних питань та передбачуваних ресурсів зобов'язання керівництва ризикують залишатися символічними, а не націленими на реальне перетворення суспільства.¹³⁸

ГРОМАДСЬКА ОБІЗНАНІСТЬ ТА СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ НОРМИ

Соціальне та культурне сприйняття продовжує впливати на те, як жінки залучаються до протимінної діяльності. Результати низки досліджень свідчать, що протимінна діяльність і досі сприймається як «чоловіча робота», пов'язана з фізичною силою та готовністю ризикувати.¹³⁹ Ці уявлення, разом із власними занепокоєннями жінок щодо безпеки, побутовими обов'язками та різними рівнями інституційної підтримки, впливають на рішення щодо участі та кар'єрні шляхи жінок у цьому секторі.¹⁴⁰ Подібні установки впливають і на осіб з інвалідністю, зокрема жінок, професійний потенціал яких іноді недооцінюється, попри їхнє глибоке знання контексту.¹⁴¹ Такі динаміки стримують розвиток участі як основоположного елемента ЖМБ, обмежуючи вплив жінок на прийняття рішень та працевлаштування в цьому секторі.

На досягнення у сфері захисту також впливають культурні установки. З огляду літератури впливає, що постраждали від сексуальної експлуатації, насильства та домагань (СЕНД) можуть не наважуватися повідомити про ці інциденти через страх стигматизації, соціального виключення або порушення конфіденційності.¹⁴² Дослідження Фонду ООН у галузі народонаселення (UNFPA) підкреслює, що обмежена обізнаність про права та процедури додатково підриває довіру до систем забезпечення й ослаблює підзвітність.¹⁴³ Ці чинники не лише змушують постраждалих замовчувати порушення, але й заважають реалізації профілактики як основоположного елемента ЖМБ, оскільки закріплюють соціальні умови, що нормалізують виключення та НЗОС. У цьому контексті вкрай важливо використовувати партнерства з організаціями за права жінок (ОПЖ) для підвищення обізнаності про права та просування підходів до забезпечення, орієнтованих на постраждалих і очолюваних громадами. Це сприяє зміцненню захисту та формуванню безпечніших організаційних культур у секторі протимінної діяльності.

РОЗШИРЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ І СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ

Стійка гендерна нерівність на ринку праці, зокрема гендерний розрив у заробітній платі на рівні 19%,¹⁴⁴ досі обмежує економічну незалежність жінок і підкріплює структурну залежність, роблячи їх більш вразливими до незахищеності та виключення. У протимінній діяльності ця нерівність проявляється в тому, що жінки залишаються недостатньо представленими в операційних та керівних ролях,¹⁴⁵ незважаючи на об'єднані зусилля багатьох зацікавлених сторін зі стимулювання професійного залучення жінок до цього сектору. Економічна залежність та недостатній рівень соціального захисту обмежують свободу вибору жінок та їх спроможність приймати рішення, залишаючи багатьох під підвищеною загрозою експлуатації та фінансової нестабільності. Ці умови підривають трансформаційний задум стратегічного пріоритету ЖМБ, який має на меті забезпечити не лише рівний доступ, а й рівні результати на всіх етапах відновлення.

Механізми забезпечення на робочому місці та організаційна культура також залишаються слабкими ланками у сфері захисту. Респонденти повідомляли про прогалини в компетенціях з питань забезпечення, непослідовне впровадження політик і відсутність механізмів направлення по допомогу, які б були орієнтованими на постраждалих.¹⁴⁶ Таким чином, для реалізації захисту як основоположного елемента ЖМБ та відстоювання прав, гідності й добробуту всіх жінок, які постраждали або працюють у секторі протимінної діяльності, необхідно забезпечити надійні системи забезпечення, які будуть протидіяти СЕНД. Для боротьби з цими безпосередніми ризиками залишається вкрай важливим реагування у сфері захисту – зокрема, шляхом надання послуг, орієнтованих на постраждалих, та психосоціальної підтримки.

Воркшоп з перегляду стратегії протимінної діяльності, травень 2025 року, © Валентина Науменко

УЧАСТЬ МІСЦЕВОГО НАСЕЛЕННЯ ТА ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАД

Діяльність з адаптації протимінної діяльності до місцевої специфіки та посилення стратегічного пріоритету ЖМБ стикається зі стійкими бар'єрами, пов'язаними з участю громад, інклюзією та використанням даних. Огляд літератури та результати інтерв'ю показують, що багато громад – особливо у прифронтових та деокупованих районах – залишаються недостатньо представленими у процесах прийняття рішень щодо характеру заходів зі зменшення ризику та відновлення.

Хоча ОПЖ відіграють важливу роль у просвітницькій роботі з громадою, зборі даних та соціальній реінтеграції, вони досі не отримують достатнього фінансування і не включені систематично у формальні механізми координації протимінної діяльності.¹⁴⁷ Цей брак фінансування обмежує участь жінок як осіб, що приймають та реалізують рішення, ослаблює підзвітність перед постраждалим населенням і ускладнює інтеграцію точок зору жінок та дівчат в операційне планування.¹⁴⁸ Таким чином, недостатнє фінансування організацій на місцях стримує прогрес за основоположними елементами участі та допомоги та відновлення.

Хоча більшість операторів зараз збирають дані дезагреговані за статтю, віком та інвалідністю, багато операторів часто недостатньо глибоко аналізують або недостатньо повно використовують ці дані, що обмежує їхній потенціал у виявленні гендерних закономірностей ризику та вразливості.¹⁴⁹ Оператори також повідомляли про проблеми з інтеграцією та аналізом цих даних між різними

секторами.¹⁵⁰ Без посилення аналітичної спроможності існує ризик того, що у профілактичних заходах не буде враховано корінні соціальні та економічні прояви нерівності, які й зумовлюють вразливості, і що ці заходи не зможуть дієво забезпечити жінок та дівчаток від майбутньої шкоди шляхом пріоритизації розмінування та ІРВНП, – а це підриває сам основоположний елемент профілактики та закріплює структурні нерівності.

Обмежений обмін даними також обмежує здатність визначати, хто отримує вигоду від результатів протимінної діяльності. У Системі управління інформацією у протимінній діяльності (IMSMA) зареєстровано понад мільйон очікуваних безпосередніх отримувачів вигоди від вивільнення території «ленд-реліз»,¹⁵¹ хоча дані дезагреговані за статтю та віком, не є публічно доступними через воєнний стан.¹⁵² Навіть коли дезагреговані дані доступні, без прозорої звітності важко оцінити, чи досягають заходи з захисту, розмінування та ІРВНП тих груп населення, для яких ризик найвищий, а це обмежує підзвітність за забезпечення рівного прогресу за основоположним елементом захисту.

Інституційні системи управління даними та підкріпленого фактами планування також обмежують профілактичну діяльність. Дані інтерв'ю свідчать, що модель пріоритизації на основі штучного інтелекту, яка наразі розробляється, ризикує відтворювати упередження, якщо вона не ґрунтується на репрезентативних інклюзивних даних.¹⁵³ Без інклюзивного управління даними та перевірки результатів громадою такі інструменти можуть ненавмисно відтворювати існуючі нерівності в доступі до земель, безпеки та засобів до існування, що суперечить основоположному елементу допомоги та відновлення.

ВИСНОВОК

Протимінна діяльність України демонструє суттєвий прогрес в інтеграції основоположних елементів резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир і безпека» (ЖМБ). У державних установах та серед сертифікованих операторів стає все більш помітним лідерство жінок, а гендерно змішані команди стали стандартною практикою у діяльності з обстеження територій та інформування про ризики вибухонебезпечних предметів (ІРВНП). Партнерства з організаціями за права жінок (ОПЖ) розширили охоплення і зміцнили довіру, особливо у сільських та прифронтових районах. Водночас представленість чоловіків та жінок в операційних та керівних ролях залишається нерівною, а соціально-культурні норми й далі обмежують повноцінну та змістовну участь жінок.

Результати у сфері захисту покращилися завдяки використанню даних дезагрегованих за статтю, віком та інвалідністю (ДДСВІ) для цільового проведення ІРВНП. Діяльність із розмінування та обстеження територій зменшує безпосередні ризики та сприяє реалізації прав жінок та дівчат на безпеку, мобільність і доступ до інформації. Водночас пов'язане зі збройним конфліктом сексуальне та гендерно зумовлене насильство, а також сексуальна експлуатація, насильство та домагання на робочому місці вимагають потужніших систем забезпечення, орієнтованих на постраждалих, узгодження з національними правовими стандартами та послідовного впровадження серед операторів.

Профілактична діяльність просувається в міру того, як Україна переходить від реактивного підходу до завчасної протимінної діяльності на основі даних. Пріоритизація за допомогою ШІ – за умови, що вона ґрунтується на репрезентативних ДДСВІ та соціально-економічних показниках, – може спрямовувати ресурси туди, де вони матимуть найбільший гуманітарний та економічний вплив, і зменшувати упередженість. Шляхи працевлаштування жіноку протимінної діяльності також пом'якшують структурні чинники незахищеності, підвищуючи дохід, стабільність та здатність приймати рішення. Втім, існує ряд перешкод, які обмежують профілактичний вплив: недостатньо глибокий аналіз ДДСВІ, їх роздробленість між системами даних та обмежене короткострокове фінансування ОПЖ.

Заходи з надання допомоги та відновлення дедалі більше пов'язують вивільнення території «ленд-реліз» з засобами до існування, безпечним поверненням населенням та відбудовою місцевих громад. Інклюзивне планування за

участі ОПЖ, місцевих органів влади та об'єднань ветеранів підвищує актуальність і користь від заходів. Незважаючи на це, зберігаються прогалини у прозорості: у відкритому доступі бракує дезагрегованих даних про отримувачів вигоди від вивільнення територій «ленд-реліз», а це ускладнює оцінювання рівності результатів та прогресу за цілями ЖМБ.

Каталізатором інтеграції принципів ЖМБ стало сприятливе середовище, що базується на конституційних гарантіях, законодавстві про рівність, ратифікованих міжнародних інструментах, децентралізації та підтримці з боку донорів. Національні стратегії зараз пов'язують протимінну діяльність із відновленням сільського господарства та відбудовою громад. Водночас жінки залишаються недостатньо представленими у політичному та інституційному керівництві; гендерні ініціативи стикаються з нестабільністю фінансування, а інституційні механізми (включно з Ініціативною групою) потребують глибшої інтеграції в операційне планування, щоб вийти за межі формального дотримання процедур.

У перспективі для закріплення досягнень необхідно: (i) організаційно закріпити консультативну спроможність у гендерних питаннях та передбачуване фінансування для потреб рівності та забезпечення; (ii) встановити формальні зв'язки між Національним планом дій з питань ЖМБ і Національною стратегією протимінної діяльності та Операційним планом; (iii) забезпечити систематичний збір, аналіз та публічне звітування про ДДСВІ у різних масивах даних про протимінну діяльність та відновлення; (iv) забезпечити схеми захисту від сексуальної експлуатації, нападів і домагань, орієнтовані на постраждалих, з чіткими маршрутами направлення по допомогу; (v) підтримувати стійкі партнерства з ОПЖ для спільної розробки заходів з ІРВНП, пріоритизації та відновлення після розмінування.

Без рішучих дій за цими пріоритетами прогрес ризикує зупинитися, а існуючі нерівності можуть лише зміцнитися у процесі відновлення. За умови скоординованого керівництва на національному, регіональному рівнях та на рівні громад – і за умови застосування практик, які базуються на даних і орієнтуються на постраждалих, – Україна може перетворити протимінну діяльність на довгострокові здобутки у сфері безпеки, економічного відновлення та гендерної рівності, просуваючи зобов'язання за принципами ЖМБ в умовах триваючого збройного конфлікту і під час наступної відбудови.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Наведені нижче рекомендації схематично окреслюють практичні дії ключових зацікавлених сторін, залучених до протимінної діяльності в Україні. Рекомендації, спільно розроблені під час семінару з перевірки результатів дослідження у лютому 2025 року, мають на меті підтримати правозахисний інклюзивний підхід у всіх аспектах протимінної діяльності – від політики та планування до реалізації та моніторингу. Вони спрямовані на забезпечення того, щоб протимінна діяльність не лише реагувала на безпосередню фізичну загрозу вибухонебезпечних предметів, а й сприяла інклюзивному миру, відновленню та сталому розвитку.

ДЕРЖАВНІ ОРГАНИ, ВІДПОВІДАЛЬНІ ЗА ПИТАННЯ ЖІНОК, МИРУ І БЕЗПЕКИ (ЖМБ)

Участь

- ▶ Включити протимінну діяльність до наступного Національного плану дій (НПД) з питань ЖМБ, спираючись на докази того, що розмінування, інформування про ризики вибухонебезпечних предметів (ІРВНП) та допомога постраждалим особам безпосередньо сприяють розвитку основоположного елемента участі.
- ▶ Прослідкувати, щоб НПД з питань ЖМБ підкріплював цілі Стратегії протимінної діяльності щодо інклюзивності, які стосуються професійного залучення жінок до протимінної діяльності.
- ▶ Формалізувати представництво сектору протимінної діяльності у Міжвідомчій координаційній групі з питань ЖМБ для усунення існуючих політичних розривів між концепціями ЖМБ та протимінної діяльності.

Захист

- ▶ Внести чіткі формулювання щодо захисту від вибухонебезпечних предметів (ВНП) у наступний НПД з питань ЖМБ та національні координаційні механізми у сфері ЖМБ – таким чином, щоб зменшення ризику, пов'язаного з ВНП, визнавалося центральним пріоритетом захисту.
- ▶ Надати цільову фінансову та інституційну підтримку жінкам-правозахисницям та очолюваним жінками організаціям у забруднених або деокупованих районах, щоб вони могли брати повноцінну участь у протимінній діяльності.
- ▶ Створити формальний координаційний механізм, який буде пов'язувати протимінну діяльність із системами захисту від насильства за ознакою статі (НЗОС) / сексуальної експлуатації, насильства та домагань (СЕНД) та системами захисту дітей, щоб забезпечити узгоджене реагування, орієнтоване на постраждалих, та маршрути направлення по допомогу.

Профілактика

- ▶ Співпрацювати з Міністерством економіки, довікілля та сільського господарства для інтеграції критеріїв гендерної рівності та захисту у модель пріоритизації розмінування на основі ШІ, яка наразі розробляється.

Допомога та відновлення

- ▶ Впровадити міжсекторні механізми координації між органами влади у сфері протимінної діяльності, сільського господарства та відновлення — особливо у сильно забруднених областях, — щоб розмінування безпосередньо сприяло інклюзивному використанню земель та відновленню засобів до існування.
- ▶ Організаційно закріпити протимінну діяльність як центральний компонент національних та обласних стратегій відновлення та відбудови.
- ▶ Створити спеціальні механізми фінансування, пов'язані з ЖМБ — наприклад, статті бюджету або багаторічні довірчі фонди для інклюзивного відновлення земель, відновлення засобів до існування та реінтеграції робочої сили у районах, що постраждали від ВНП.

Курс нетехнічного обстеження GICHD, жовтень 2023 року, © GICHD

ДЕРЖАВНІ ОРГАНИ, ВІДПОВІДАЛЬНІ ЗА ПРОТИМІННУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Участь

- ▶ Організаційно закріпити щорічний галузевий збір даних про участь жінок у всіх інституціях протимінної діяльності, у всіх ролях та на всіх рівнях відповідальності. Використовувати отримані дані для встановлення вимірюваних, прив'язаних до часу цілей щодо інклюзивності.
- ▶ Включити Ініціативну групу з гендерних питань у протимінній діяльності як постійний консультативний механізм у технічні робочі групи та комітети з розробки нормативних актів.
- ▶ Організаційно закріпити координаторів з питань гендерної рівності та соціальної інклюзії (ГРСІ) у всіх державних органах протимінної діяльності – з визначеними повноваженнями, статтями бюджету та участю у прийнятті управлінських рішень.

Захист

- ▶ Переконуватися, що сертифіковані оператори аналізують і використовують дані дезагредовані за статтю, віком та інвалідністю (ДДСВІ) для націлювання заходів з ІРВНП на потрібну аудиторію.
- ▶ Розробити національну етику поведінки з даними та настанови за принципом «не нашкод» для всіх процесів збору даних у протимінній діяльності, забезпечивши збір та зберігання інформації про інвалідність у такий спосіб, щоб зберегти конфіденційність і не допустити стигматизації. Вимагати дотримання цих стандартів у рамках процесів акредитації та моніторингу.
- ▶ Зробити існування систем убезпечення та направлення постраждалих по допомогу необхідною передумовою для акредитації операторів та укладання з ними контракту.

Профілактика

- ▶ Інтегрувати ДДСВІ та показники соціально-економічної вразливості у всі інструменти пріоритизації розмінування за даними на основі ШІ.
- ▶ Провести цільові дослідження соціально-економічних переваг зайнятості жінок у сфері протимінної діяльності з метою посилення доказової бази щодо результатів у сфері стійкості та запобігання.

Допомога та відновлення

- ▶ Узгоджувати завдання та розклади розмінування з національними та обласними планами відновлення, особливо у районах, визначених як пріоритетні для ремонту інфраструктури, відновлення сільського господарства та повернення внутрішньо переміщених осіб (ВПО).
- ▶ Посилити координацію зі службами підтримки ветеранів та осіб з інвалідністю для кращого надання допомоги постраждалим від мін, їх реабілітації та соціально-економічної реінтеграції.

Курс з управління якістю у протимінній діяльності, серпень 2025 року, © Василь Штефаняк

СЕРТИФІКОВАНІ ОПЕРАТОРИ

Участь

- ▶ Розвивати офіційні партнерства з професійними та технічними навчальними закладами для створення каналів підготовки жінок, ВПО та ветеранів за профілями протимінної діяльності.
- ▶ Організаційно закріпити інклюзивні кадрові практики, усунувши критерії, що виключають жінок, і запровадивши комплексні заходи підтримки, як-от менторство, направлення до послуг з догляду за дітьми та ергономічно адаптовані засоби індивідуального захисту.
- ▶ У співпраці з місцевими органами влади або приватними постачальниками послуг створити доступні та гнучкі варіанти догляду за дітьми для жінок, зайнятих у протимінній діяльності.
- ▶ Організаційно закріпити координаторів з питань ГРСІ у всіх організаціях-операторах протимінної діяльності – з визначеними повноваженнями, статтями бюджету та участю у прийнятті управлінських рішень.

Захист

- ▶ Адаптувати донесення програм ІРВНП до окремих груп підвищеного ризику, використовуючи ДДСВІ та консультації з місцевими громадами для визначення формату.
- ▶ Вимагати наявності гендерно збалансованих команд зв'язку з громадою та ІРВНП; ці команди повинні бути підготовлені з питань направлення по допомогу у разі виявлення випадку НЗОС, орієнтованої на постраждалих комунікації та оцінювання соціально-економічних ризиків.
- ▶ Спільно з організаціями за права жінок (ОПЖ) розробити орієнтовані на постраждалих механізми забезпечення та повідомлення про інциденти з урахуванням конкретного контексту, а також регулярно проводити навчання для персоналу.
- ▶ Реалізувати та задіяти на практиці системи забезпечення та направлення постраждалих по допомогу відповідно до національного законодавства про рівність та відсутність дискримінації.

Профілактика

- ▶ Запровадити стандартизовані протоколи етичного поводження з даними у всіх організаціях-операторах – таким чином, щоб дані про інвалідність та вразливі групи збиралися лише з метою захисту, за поінформованої згоди та зі знеособленням цих даних.

Допомога та відновлення

- ▶ Координувати процеси передавання земель з місцевими органами влади, ОПЖ та постачальниками послуг, щоб забезпечити використання розмінованих земель для інклюзивного відновлення.
- ▶ Включати результати, отримані у сферах захисту та інклюзії, у процеси моніторингу та оцінки, а висновки доводити до відома постраждалих громад та донорів.
- ▶ Стандартизувати інклюзивні політики працевлаштування у всіх сертифікованих організаціях-операторах – включно з рівною оплатою праці, відпустками для догляду за дитиною, гнучким графіком та доступністю робочих місць для осіб з інвалідністю.

ОРГАНІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Участь	<ul style="list-style-type: none">▶ Проводити спільне оцінювання потреб із залученням учасників у районах, забруднених ВВП, та в деокупованих районах.▶ Спільно з сертифікованими операторами розробляти та проводити професійне навчання у сфері протимінної діяльності для жінок.
Захист	<ul style="list-style-type: none">▶ Розширювати виїзну просвітницьку діяльність і масштаб послуг психіатричної та психосоціальної підтримки для постраждалих та працівників служб реагування на передовій.▶ Спільно з операторами протимінної діяльності розробити орієнтовані на постраждалих механізми забезпечення та повідомлення про інциденти з урахуванням конкретного контексту, а також регулярно проводити навчання для персоналу.▶ Відстоювати надання інклюзивної, орієнтованої на постраждалих допомоги особам, які постраждали від мін, забезпечуючи дотримання національного законодавства щодо осіб з інвалідністю та соціального захисту.
Профілактика	<ul style="list-style-type: none">▶ Брати участь у діяльності національних та обласних платформ координації відновлення, надаючи аналіз гендерних питань та захисту з місцевого рівня для визначення пріоритетів розмінування та відновлення.
Допомога та відновлення	<ul style="list-style-type: none">▶ Систематично документувати бар'єри, які ускладнюють доступ до земель та послуг після розмінування, і передавати отримані результати обласним та національним координаційним платформам для планування відновлення.▶ Розширювати масштаб послуг з реабілітації та правової/психосоціальної підтримки, які надаються на рівні громад під керівництвом організацій громадянського суспільства, для допомоги постраждалим та їхнім сім'ям.

ДОНОРИ

Участь	<ul style="list-style-type: none">▶ Розширити залученість донорів до Ініціативної групи з гендерних питань у протимінній діяльності в Україні шляхом проактивного виявлення і залучення ширшого кола відповідних донорів.▶ Інтегрувати вимірювані цільові показники із урахуванням принципу гендерної рівності та інклюзії у всі угоди про донорське фінансування та схеми показників ефективності проєктів.▶ Забезпечити першочергове фінансування довгострокових підходів, націлених на трансформацію гендерних ролей, як-от менторські програми, канали підготовки керівників для жінок та осіб з інвалідністю, реформування трудових політик (наприклад, гнучкий графік, боротьба з домаганнями).▶ Вимагати описового звітування про результати, пов'язані з ЖМБ, як-от вплив жінок на керівних позиціях, результати очолюваних ветеранами програм інформування про ризики або зміни у гендерних нормах завдяки залученню громад.
Захист	<ul style="list-style-type: none">▶ Посилити безпосереднє стале фінансування ОПЖ у районах, які постраждали від ВВП.▶ Забезпечити багаторічне базове фінансування для розробки та організаційного закріплення систем забезпечення – включно з найманням фахівців із захисту, створенням механізмів зворотного зв'язку для постраждалих осіб та забезпеченням незалежного нагляду за повідомленнями про випадки СГЗН.
Профілактика	<ul style="list-style-type: none">▶ Забезпечити пріоритетність довгострокових інвестицій у підвищення компетенцій фахівців щодо включення гендерної складової та принципів «Жінки, мир, безпека» у їх діяльність.
Допомога та відновлення	<ul style="list-style-type: none">▶ Забезпечити багаторічне гнучке фінансування інтегрованих програм, які поєднують протимінну діяльність з відновленням засобів до існування та соціально-економічною реінтеграцією.

КІНЦЕВІ ВИНОСКИ

- 1 [«Висновки GICHD. Протимінна діяльність та глобальні стратегічні пріоритети»](#). GICHD, станом на 17 грудня 2025 року.
- 2 Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй. [Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека»](#). Нью-Йорк: Організація Об'єднаних Націй, 2000.
- 3 ООН Жінки. [Мир, безпека і стійкість. Щорічний звіт за 2022 рік](#), Нью-Йорк: ООН Жінки, 2024.
- 4 Організація Об'єднаних Націй. [«Рада Безпеки ООН, односторонньо ухвалюючи Резолюцію 1325 \(від 2000 року\), закликає до ширшої участі жінок у процесах розбудови миру та відновлення після збройних конфліктів»](#).
- 5 [«Висновки GICHD. Протимінна діяльність та глобальні стратегічні пріоритети»](#). GICHD, станом на 17 грудня 2025 року.
- 6 ООН Жінки. [Мир, безпека і стійкість. Щорічний звіт за 2022 рік](#), Нью-Йорк: ООН Жінки, 2024.
- 7 Анрі Мюртінен (Henri Myrtilinen). [«Складаючи повну картину: контроль за озброєнням, роззброєння та питання жінок, миру і безпеки»](#). Женева: Інститут ООН з дослідження проблем роззброєння (UNIDIR), 2020.
- 8 Консультативна група з питань мін (MAG). [Письмові свідчення, подані до парламентського розслідування Великої Британії з питань жінок, миру і безпеки](#). Лондон: Палата громад, 2021.
- 9 Марія Курінна. [«Питання жінок, миру і безпеки в Україні як приклад несподіваного прогресу»](#). Фонд Генріха Белля (Heinrich Böll Stiftung), 3 листопада 2025 року.
- 10 Кабінет Міністрів України. [Розпорядження № 1544-р від 28 жовтня 2020 року про затвердження Національного плану дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року](#).
- 11 ООН Жінки. [Жінки, мир і безпека. Щорічний звіт за 2020–2021 роки](#), Нью-Йорк: ООН Жінки, 2022.
- 12 Кабінет Міністрів України. [Розпорядження № 1544-р від 28 жовтня 2020 року про затвердження Національного плану дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року](#).
- 13 ООН Жінки. [«Триває процес розробки нового Національного плану дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на 2026–2030 роки»](#), 6 травня 2025 року.
- 14 Кабінет Міністрів України. [Розпорядження № 1544-р від 28 жовтня 2020 року про затвердження Національного плану дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року](#).
- 15 Кабінет Міністрів України – Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України (in Ukrainian).
- 16 GICHD та ARMAC. [«Моніторинг і оцінка гендерної рівності та представленості меншин у протимінній діяльності»](#), 2023.
- 17 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 18 Група Світового банку. [«Портал гендерних даних. Україна»](#).
- 19 Дарина Гриск. [«Скільки жінок обороняють Україну від російського вторгнення?»](#) Brand Ukraine / Міністерство закордонних справ України, 26 березня 2024 року.
- 20 Канадська організація з протимінної діяльності. [«Гендер і зайнятість у протимінній діяльності в цифрах. Оновлення»](#). Оттава, 2023.
- 21 Консультативна група з питань мін (MAG) в Україні. [«Початкові результати консультацій з організаціями за права жінок / організаціями жіночого лідерства, MAG Україна»](#), 4 квітня 2025 року.
- 22 IMSMA, [Обізнаність про ризики та навчання з запобігання ризикам](#).
- 23 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 24 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 25 GICHD та ARMAC. [«Моніторинг і оцінка гендерної рівності та представленості меншин у протимінній діяльності»](#), 2023.
- 26 IMSMA. [«Реалізація діяльності з гуманітарного розмінування»](#). Дані станом на 12 листопада 2025.
- 27 Humanity & Inclusion (Організація з питань гуманності та інклюзивності). [«Забруднення вибухонебезпечними предметами в Україні: поточна і довготривала загроза для цивільного населення»](#), 2025.
- 28 Міністерством економіки України. [Дані надано електронною поштою](#), 19 серпня 2025 року.
- 29 GICHD. [«Систематизація сектору інформування про ризики, пов'язані з вибухонебезпечними предметами, в Україні»](#), 2024.
- 30 Програма розвитку ООН (UNDP). [«Небезпечно! Міни!» Як говорити про безпечну поведінку з вибухонебезпечними предметами \(ВНП\) так, щоб захистити, а не нашкодити?», 2025.](#)
- 31 Агентство з питань технічної співпраці та розвитку (ACTED), [«Acted з партнерами зміцнюють місцевий потенціал та готовність до надзвичайних ситуацій в Україні за підтримки Європейського Союзу»](#), 31 серпня 2023 року.
- 32 GICHD. [«Систематизація сектору інформування про ризики, пов'язані з вибухонебезпечними предметами, в Україні»](#), 2024.
- 33 IMSMA, [Обізнаність про ризики та навчання з запобігання ризикам](#). Дані станом на 20 жовтня 2025 року.
- 34 ООН Жінки. [«Україна. Національний звіт про результати комплексного загальнонаціонального аналізу реалізації Пекінської декларації та Платформи дій \(1995\) за 2020–2024 роки»](#). Травень 2024 року.
- 35 Агентство Організації Об'єднаних Націй з питань сексуального та репродуктивного здоров'я у Східній Європі та Центральній Азії (UNFPA EESCA). [«Звіт ООН. Через війну жінки та дітчата в Україні все частіше стикаються з випадками гендерно зумовленого насильства»](#), 1 квітня 2025 року.
- 36 ООН Жінки. [«Піклування з думкою про майбутнє. Розвиток джерел доходу для жінок і задоволення потреб у догляді для гендерно чутливого відновлення України»](#). Робочий документ, вересень 2024 року.
- 37 ООН Жінки та Care. [«Гендерний експрес-аналіз України»](#), 2022.
- 38 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 39 Громадська організація «Дівчата» та Швейцарський фонд протимінної діяльності (Fondation suisse de déminage – FSD). [«Дослідження жіночої сприйняття роботи у сфері гуманітарного розмінування: Основні бар'єри»](#).
- 40 Інформаційно-консультативний жіночий центр (ІЖЦЦ), [«Аналіз ризиків економічної безпеки для жінок за результатами фокус-групових інтерв'ю, Київ, 2023 рік»](#) (українською).
- 41 ООН Жінки та Care. [«Гендерний експрес-аналіз України»](#), 4 травня 2022 року.
- 42 Глобальний кластер захисту (Global Protection Cluster), Україна. [«Оновлення аналізу захисту. Швидко це не закінчиться. Вплив війни на захист цивільного населення в Україні»](#). Вересень 2025 року.
- 43 Кабінет Міністрів України, [Закон про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку](#).
- 44 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 45 Ж. Сміт, І. Рустарі (G. Smith, I. Rustagi). [«Коли хороші алгоритми вдаряються в сексизм: Як і навіщо розвивати гендерну рівність у штучному інтелекті»](#), Stanford Social Innovation Review (Аналітичний журнал Стенфордського університету з питань соціальних інновацій), 2021.
- 46 Promote Ukraine, [«В українських школах впроваджується курс мінної безпеки»](#), 14 серпня 2023 року.
- 47 World Bank. [Female Employment in Ukraine](#), 2025.
- 48 Датська рада у справах біженців (2024). [Гендерні сприйняття та участь у секторі протимінної діяльності в Україні](#).
- 49 ReliefWeb. [Initial findings WROs/WLOs consultation](#). MAG Ukraine, 2025.
- 50 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 51 База даних IMSMA. [Реалізація діяльності з гуманітарного розмінування»](#). Станом на 20 жовтня 2025 року.
- 52 Управління ООН з координації гуманітарних справ (ОСНА). [Гуманітарні потреби України та план гуманітарної допомоги на 2024 рік](#). Женева, 2024.
- 53 Інститут Тоні Блера за глобальні зміни (Tony Blair Institute for Global Change). [«From Economic Recovery to Global Food Security: The Urgent Need to Demine Ukraine»](#), 2024.
- 54 Humanity & Inclusion (Організація з питань гуманності та інклюзивності). [«Забруднення вибухонебезпечними предметами в Україні: поточна і довготривала загроза для цивільного населення»](#). Довідка з нагальних питань правозахисної діяльності, 2025.
- 55 Олена Дейнеко та Катерина Шор. [«Дослідження гендерного профілю органічного сектору України»](#), Київ, 2024. Громадська спілка «Органічна ініціатива» / Дослідний інститут органічного сільського господарства.
- 56 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 57 Центр стратегічних і міжнародних досліджень (CSIS), [«Розмінування України. Підсумки Конференції з протимінної діяльності в Україні 2025 року»](#), 28 жовтня 2025 року.
- 58 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 59 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 60 Данська рада у справах біженців. [«Україна: Початкова оцінка засобів до існування у Миколаївській, Дніпровській, Запорізькій та Херсонській областях станом на жовтень-листопад 2023 року»](#), 29 січня 2024 року.
- 61 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 62 SREO та Програма розвитку ООН (UNDP). [«Опитування щодо правових потреб ветеранів та членів їхніх сімей»](#), 2024.
- 63 Міністерством економіки України. [Дані надано електронною поштою](#), 19 серпня 2025 року.
- 64 GICHD. [«Систематизація сектору інформування про ризики, пов'язані з вибухонебезпечними предметами, в Україні»](#), 2024.
- 65 Humanity & Inclusion (Організація з питань гуманності та інклюзивності). [«Інформаційна картка країни: Україна»](#), 2024.
- 66 Програма розвитку ООН (UNDP). [«Небезпечно! Міни!» Як говорити про безпечну поведінку з вибухонебезпечними предметами \(ВНП\) так, щоб захистити, а не нашкодити?»](#), 4 квітня 2025 року.
- 67 Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ). [«Три роки війни: зростаюча потреба у психіатричній підтримці, травматологічній допомозі та реабілітації»](#), 26 лютого 2025 року.
- 68 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 69 Офіс Ради Європи в Україні, [«1 листопада 2022 року набула чинності Стамбульська конвенція»](#), 1 листопада 2022 року.
- 70 Кабінет Міністрів України. [Розпорядження № 1544-р від 28 жовтня 2020 року про затвердження Національного плану дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року](#).
- 71 Кабінет Міністрів України. [«Пріоритети відновлення України на 2025 рік»](#).
- 72 Кабінет Міністрів України. [Розпорядження № 1544-р від 28 жовтня 2020 року про затвердження Національного плану дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року](#).
- 73 Кабінет Міністрів України. [Національна стратегія протимінної діяльності України та Операційний план заходів з її реалізації \(2024–2033\)](#), 17 вересня 2024 року.
- 74 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 75 Конференція з протимінної діяльності в Україні (UMAC). [«Прискорення відбудови»](#), Токіо, Японія, 22–23 жовтня 2025 року.

- 76 Організація економічної співпраці та розвитку (ОЕСД). [«Децентралізація та реформа врядування в Україні. Посібник для політиків»](#). Дослідження багаторівневого врядування ОЕСД, Париж, 2024.
- 77 Кабінет Міністрів України. [«Операційний план заходів з реалізації завдань Національної стратегії протимінної діяльності України 2024–2026 років на період до 2033 року»](#)
- 78 Марія Курінна. [«Питання жінок, миру і безпеки в Україні як приклад несподіваного прогресу»](#), Фонд Генріха Белля (Heinrich Böll Stiftung). 3 листопада 2025 року.
- 79 Парламентська асамблея Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ПА ОБСЄ). [«Усвідомлення і пом'якшення гендерно диференційованих наслідків війни в Україні»](#). Щорічний звіт Спеціального представника ПА ОБСЄ з гендерних питань, 2023.
- 80 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні (2024); дослідження Консультативної групи з питань мін (MAG) за участі ОПЖ; дослідження Громадської організації «Дівчата» та Інформаційно-консультативного жіночого центру (ІКЖЦ).
- 81 Закон України [«Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків»](#) (2005, № 2866-IV); Закон України [«Про запобігання та протидію дискримінації»](#) (2012) та Закон України [«Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»](#) (2014).
- 82 Кабінет Міністрів України. [«Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року»](#). Затверджена Постановою Кабінету Міністрів України. 14 квітня 2021 року.
- 83 Кабінет Міністрів України. Ромська стратегія на період до 2030 року. [«Стратегія сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини, в українському суспільстві на період до 2030 року»](#).
- 84 Кабінет Міністрів України. [Закон про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку](#).
- 85 Кабінет Міністрів України. [«Операційний план заходів з реалізації Національної стратегії протимінної діяльності України на 2024–2026 роки на період до 2033 року»](#).
- 86 Кабінет Міністрів України. [Національна стратегія протимінної діяльності на період до 2033 року](#). Київ: Міністерство економіки, 2024.
- 87 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 88 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 89 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 90 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 91 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 92 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 93 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 94 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 95 Уряд Канади. [«Феміністична політика міжнародної допомоги Канади»](#)
- 96 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 97 BBC. [«Жінки в Україні: як змінилися гендерні ролі та ставлення?»](#) Інформаційний брифінг BBC.
- 98 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 99 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 100 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 101 Кабінет Міністрів України, Міністерство економіки. [«Уряд затвердив Національну стратегію скорочення гендерного розриву в оплаті праці до 2030 року в Україні на період до 2030 року»](#). 21 вересня 2023 року.
- 102 Група Світового банку, [«Портал гендерних даних України»](#).
- 103 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 104 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 105 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 106 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 107 [ДСТУ 8820-1:2023. Протимінна діяльність. Процеси управління. Частина 1. Система управління якістю](#)
- 108 Вхідні дані від зацікавлених сторін, отримані під час семінару за участі кількох зацікавлених сторін. Лютий 2025 року.
- 109 Вхідні дані від зацікавлених сторін, отримані під час семінару за участі кількох зацікавлених сторін. Лютий 2025 року.
- 110 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 111 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 112 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 113 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 114 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 115 [ДСТУ 8820-3: 2024. Протимінна діяльність. Процеси управління. Частина 3. Система управління інформацією](#)
- 116 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 117 Міжнародна організація з міграції (МОМ). [Матриця відстежування вимушених переміщень. Звіт про внутрішньо переміщених осіб в Україні, I квартал 2025 року](#).
- 118 Адаптовано з кількох джерел, у тому числі: Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН). [Регіональний план реагування на потреби біженців в Україні. Захист та інклюзивність \(2024\)](#); Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). [Гендер та міграція у контексті вимушеного переміщення з України \(2023\)](#).
- 119 ООН Жінки та Care. [«Гендерний експрес-аналіз України»](#). 4 травня 2022 року.
- 120 Адаптовано з кількох джерел, у тому числі: HelpAge International. [Старіння під час збройного конфлікту. Літні люди в Україні під час кризи \(2023\)](#); ACAPS, [Доступ до гуманітарної допомоги для осіб з інвалідністю в Україні \(2025\)](#); Європейський центр захисту прав ромів (ERRC), [Україна. Права ромів під час війни \(2023\)](#).
- 121 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 122 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 123 Міжнародна організація з міграції (МОМ), Міграційне управління ООН. [«Профілі ветеранів та проблеми реінтеграції в Україні»](#). Тематичний огляд, березень 2025 року.
- 124 Міжпарламентський союз. [Жінки у національних парламентах: База даних Parline Міжпарламентського союзу – Україна](#) (Верховна Рада, 9-те скликання). Станом на 15 липня 2025 року.
- 125 ООН Жінки та Програма розвитку ООН. [Гендерна рівність у державному управлінні: Дослідження на прикладі України](#). Нью-Йорк: Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй, 2023.
- 126 Міжнародна організація з міграції (МОМ). [«Житло, земля та майно в Україні: пошкодження житлових об'єктів, права власності та програма «Відновлення»](#). Тематичний огляд, лютий 2025 року.
- 127 Марія Курінна. [«Питання жінок, миру і безпеки в Україні як приклад несподіваного прогресу»](#), Фонд Генріха Белля (Heinrich Böll Stiftung). 3 листопада 2025 року.
- 128 Кабінет Міністрів України, [Закон про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку](#).
- 129 Кабінет Міністрів України. [Трудовий кодекс \(1971\)](#)
- 130 Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ). [Виконання резолюції WHA75.11 \(2022\). Звіт генерального директора](#), 2023.
- 131 Галина Котлюк та Анна Лисяк, [«30 років після Пекінської декларації: роздуми за підсумками 69-ї сесії Комісії зі становища жінок»](#), Фонд Генріха Белля (Heinrich Böll Stiftung). 19 червня 2025 року.
- 132 Консультативна група з питань мін (MAG) в Україні. [«Початкові результати консультацій з організаціями за права жінок / організаціями жіночого лідерства, MAG Україна»](#). 4 квітня 2025 року.
- 133 Консультативна група з питань мін (MAG) в Україні. [«Початкові результати консультацій з організаціями за права жінок / організаціями жіночого лідерства, MAG Україна»](#). 4 квітня 2025 року.
- 134 Міжнародна організація з міграції (МОМ), Міграційне управління ООН. [«Житло, земля та майно в Україні: пошкодження житлових об'єктів, права власності та програма «Відновлення»](#). Тематичний огляд, лютий 2025 року.
- 135 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 136 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 137 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 138 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 139 Данська рада у справах біженців. [«Гендерно диференційоване сприйняття та участь у секторі протимінної діяльності в Україні»](#). 2024
- 140 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 141 Програма розвитку ООН. [«Стійка картина: Досвід осіб з інвалідністю в Україні»](#). 10 червня 2024 року.
- 142 Агентство Організації Об'єднаних Націй з питань сексуального та репродуктивного здоров'я у Східній Європі та Центральній Азії (UNFPA EECA). [«Звіт ООН. Через війну жінки та дітвато в Україні все частіше стикаються з випадками гендерно зумовленого насильства»](#). 1 квітня 2025 року.
- 143 Громадська організація «Дівчата» та Швейцарський фонд протимінної діяльності (Fondation suisse de déminage – FSD). [«Дослідження жіночого сприйняття роботи у сфері гуманітарного розмінування: Основні бар'єри»](#).
- 144 Державна служба статистики України. [«Звіт про гендерний розрив у заробітній платі»](#). 2021.
- 145 Дані надано Мінекономіки.
- 146 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 147 ООН в Україні. [«Суттєві скорочення фінансування підривають здатність українських організацій за права жінок надавати гуманітарну допомогу у критичний період нестабільності»](#). Пресреліз ООН, 12 березня 2025 року.
- 148 Refugees International (Міжнародна організація з прав біженців). [Щорічне опитування щодо участі місцевих організацій та громад у гуманітарних операціях в Україні за 2024 рік](#). ReliefWeb, 22 грудня 2024 року.
- 149 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 150 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.
- 151 IMSMA. [«Реалізація діяльності з гуманітарного розмінування»](#). Дані станом на 14 жовтня 2025 року.
- 152 Електронне листування з Мінекономіки від 9 грудня 2025 року.
- 153 Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD в Україні, 2024.

GICHD

Женеvський міжнародний центр гуманітарного розмінування

Maison de la paix, Tower 3, Chemin Eugène-Rigot 2C
PO Box 1300, 1211 Geneva 1, Switzerland